

Ratna biografija Maksa Baće

Budimir, Ivan

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet hrvatskih studija**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:111:546168>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-17**

Repository / Repozitorij:

[Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA

Ivan Budimir

Ratna biografija Maksa Baće

DIPLOMSKI RAD

Zagreb, 2023.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA
ODSJEK ZA POVIJEST

Ivan Budimir

Ratna biografija Maksa Baće

DIPLOMSKI RAD

Mentor: doc. dr. sc. Vladimir Šumanović

Zagreb, 2023.

UNIVERSITY OF ZAGREB
FACULTY OF CROATIAN STUDIES
DIVISION OF HISTORY

Ivan Budimir

WARTIME BIOGRAPHY OF MAKS BAĆE

MA WORK

Supervisor: doc. dr. sc. Vladimir Šumanović

Zagreb, 2023.

Sažetak

Ratna biografija Maksa Baće

Ovaj diplomski rad predstavlja prvi historiografski pregled ratnog puta i djelovanja Maksa Baće Milića, istaknutog komunističkog partizana i organizatora čije se ime dosad nije detaljno istraživalo. Ovaj rad prvi obrađuje temu djelovanja Maksa Baće u hrvatskoj historiografiji. Za izradu rada korišteni su objavljeni izvori u zbornicima, brojne monografije partizanskih postrojbi te znanstveni radovi hrvatskih povjesničara. U radu je prikazan utjecaj crnogorskih partizana na dalmatinske partizane preko osobe Maksa Baće. Baće je bio jedan od najistaknutijih dalmatinskih partizana, koji je sudjelovao u formiranju skoro svih partizanskih postrojbi s dalmatinskim predznakom, a istaknuo se i svojim obavještajnim radom. Maks Baće bio je jedan od nalogodavaca likvidacija hrvatskih zarobljenika na Kočevskom rogu, a tada je djelovao kao načelnik I. odsjeka OZN-e.

Ključne riječi: Baće, brigada, OZN-a, Terzić, zločin, IV. operativna zona, VIII. korpus.

Abstract

Wartime Biography of Maks Baće

This thesis represents the first historiographical exploration of the wartime path and activities of Maks Baće Milić, a prominent communist partisan and organizer whose name has not been extensively researched to date. This work marks the first comprehensive examination of Maks Baće's role in Croatian historiography. Published sources in anthologies, numerous monographs on partisan units, and scholarly works by Croatian historians were utilized in the creation of this thesis. The paper examines the influence of Montenegrin partisans on Dalmatian partisans through the figure of Maks Baće. Maks Baće emerged as one of the most prominent Dalmatian partisans, actively participating in the formation of nearly all partisan units associated with the Dalmatian region and distinguishing himself through his intelligence work. Furthermore, the thesis highlights his role as one of the instigators of the executions of Croatian prisoners at Kočevski Rog when he served as the Chief of the First Section of the Department for People's Protection

Keywords: Baće, Brigade, Crime, Department for People's Protection (OZN), Terzić, IV. Operational Zone, VIII. Corps

Sadržaj

1. Uvod	2
2. Godina 1941.	3
3. Godina 1942.	7
3.1. <i>Kombinirani odred</i>	12
3.2. <i>Vještić Gora</i>	16
3.3. <i>Dolazak Vrhovnog Štaba u Zapadnu Bosnu</i>	22
3.4. <i>Formiranje prvih divizija</i>	29
4. Godina 1943.	31
4.1. <i>Grupa NOP odreda Dalmacije</i>	31
4.2. <i>Povratak IV. operativne zone</i>	38
4.3. <i>Formiranje VIII. korpusa</i>	40
5. Godine 1944-1945	45
5.1. <i>Na Visu</i>	45
5.2. <i>Osnivanje OZN-e</i>	46
6. Zaključak	49
Bibliografija	51

1. Uvod

Maksimilijan (Maks) Baće bio je istaknuti komunistički organizator partizanskog pokreta u Dalmaciji. Baće je rođen 1914. godine u Pakoštanama, a od srednjoškolskih dana bio je član Komunističke partije Jugoslavije (KPJ). Godine 1937. nakon završetka fakulteta otišao je u Španjolsku, gdje je sudjelovao u Španjolskom građanskom ratu zajedno s drugim komunistima iz Kraljevine Jugoslavije. Nakon završetka sukoba zarobljen je u Francuskoj 1939. godine, gdje je ostao do 1941. godine. Na prostor Nezavisne Države Hrvatske (NDH) pristigao je tek u kolovozu 1941. godine, nakon što je navodno pobjegao iz njemačkog logora zajedno s Vladimirom Majderom Kurtom, Srećkom Manolom, Kostom Nađom i brojnim drugima.¹ Prilikom dolaska u NDH, Baće je odmah prišao političkom i organizacijskom radu u svrhu proširivanja partizanskog pokreta, a time i provedbu klasne revolucije koju su zastupali komunisti.

Tema ovog diplomskog rada je ratni put Maksa Baće, koji je koristio kodno ime Milić, njegov utjecaj na razvoj partizanskog pokreta u Dalmaciji i njegovo napredovanje kroz komunističke redove. Cilj rada je prikazati njegovu ulogu u razvitku partizanskog pokreta, njegov rad u obavještajnim službama te njegovu ulogu u likvidacijama zarobljenih protivničkih vojnika i civila. Iako je Baće tijekom Drugog svjetskog rata obavljao brojne visokopozicionirane dužnosti, poglavito u obavještajnim službama, a isto tako i nakon završetka rata, o njemu nije napisan niti jedan znanstveni rad ili knjiga.

Za izradu diplomskog rada korišteni su objavljeni izvori partizanskog pokreta, kao i neki dokumenti ustaškog pokreta. Potrebno je napomenuti da su ovi izvori objavljeni tijekom postojanja Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, kao npr. u izdanju Vojnoistorijskog instituta Jugoslovenske narodne armije i Instituta za historiju radničkog pokreta Dalmacije. To znači da su objavljeni izabrani dokumenti, a njihov odabir vršili su upravo pripadnici partizanskog pokreta. Kao glavna okosnica rada korišten je zbornik *Narodnooslobodilačka borba u Dalmaciji 1941-1945. Zbornik dokumenata i Zbornik dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom ratu naroda Jugoslavije*. Pored ovih, korištene su monografije partizanskih postrojbi kao i pregledi situacije u Dalmaciji tijekom Drugog svjetskog rata, kao npr. knjiga *Dalmacija u narodnooslobodilačkoj borbi* autora Sibe Kvesića. Korištene su i knjige Drage Gizdića pod naslovom *Dalmacija 1941.*, *Dalmacija 1942.*, *Dalmacija 1943.* i *Dalmacija 1944 – 1945*. Potrebno je napomenuti da su Gizdić i Kvesić bili

¹ Komarica, Odić 1988, 231.

pripadnici partizanskog pokreta u Dalmaciji te da su njihove knjige korištene s rezervom i kritički promatrane. Za izradu diplomskog rada korištena je i knjiga *Život, greh i kajanje, Od Kistanja do Kočevskog roga*, autora Sime Dubajića. Pored ovih, korišteni su i znanstveni radovi hrvatskih povjesničara.

2. Godina 1941.

Maks Baće se na prostor NDH vratio u kolovozu 1941. godine nakon navodnog bijega iz njemačkog logora te je početkom mjeseca rujna stigao na prostor Dalmacije.² S političkim radom započeo je odmah pri dolasku te je već 4. rujna radio na političkom reorganiziranju Kotarskog komiteta Sinj (nadalje KK), zajedno s Vickom Krstulovićem sekretarom Pokrajinskog komiteta Komunističke partije Hrvatske za Dalmaciju (nadalje PK KPH za Dalmaciju).³ Činjenica da je Baće odmah započeo s političkim radom zajedno s istaknutim komunistom iz Dalmacije govori nam da je bio dobro povezan, iako je dugo vremena izbivao iz zemlje.

Prvi partizanski odredi u Dalmaciji počeli su se organizirati tijekom srpnja i kolovoza 1941. godine, no međutim niti jedan od ovih nije zaživio. Razlozi za neuspjeh prvih partizanskih odreda, po mišljenju sekretara operativnog partijskog rukovodstva Centralnog komiteta Komunističke partije Hrvatske (nadalje CK KPH) su: „zbog nesnalaženja (jer se od prvog dana razbojničkog napada na SSSR (Savez Sovjetskih Socijalističkih Republika), nije pristupilo izvođenju akcija širih razmjera), zbog lakomislenosti i zbog nedovoljne političke samostalnosti“.⁴ Potrebno je istaknuti kako najviša tijela komunističke organizacije u prvi plan razloga svoje borbe ističu napad nacističke Njemačke na Savez Sovjetskih Socijalističkih Republika (nadalje SSSR), pa tako i CK u istom pismu: „Preko niza raznovrsnih akcija, a naročito preko oružanih partizanskih borbi, pripremiti i izvesti opći narodni ustanak za istjerivanje fašističkih okupatora iz naše porobljene zemlje i uništenje njihovih plaćenika, — to je linija koju je Partija odredila odmah poslije napada fašističkih bandi na SSSR.“⁵ Njemačka je napad na SSSR izvela 22. lipnja 1941. godine, a taj se datum uzima kao početak

² Gizdić 1957, 295.

³ Isto, 297.

⁴ *Narodnooslobodilačka borba u Dalmaciji 1941-1945. Zbornik dokumenata* (dalje NOB U DALMACIJI), knjiga 1, Institut za historiju radničkog pokreta Dalmacije, Split, 1981, 291.

⁵ Isto, 291.

antifašističkog ustanaka u Hrvatskoj. Uopćena komunistička retorika isticala je borbu za slobodu naroda protiv „fašističkih okupatora i njegovih slugu“, iako u dokumentima vidimo da je tek nakon napada na Sovjetski savez istaknuta potreba za borbom.

U svrhu utvrđivanja razloga neuspjeha i raspada prvih partizanskih odreda u Dalmaciji, formirana je posebna Komisija koja je s radom započela početkom rujna po nalogu PK KPH za Dalmaciju. U tu komisiju ušao je Maksa Baće, a pored njega Andrija Božanić i Zdenka Segvić.⁶ Rad komisije sastojao se od ispitivanja pripadnika Splitskog partizanskog odreda⁷, Solinskog partizanskog odreda⁸, Kaštelanskog partizanskog odreda⁹ i Sinjskog partizanskog odreda¹⁰. Komisija je odlučivala o isključivanju članova iz Partije, davanju strogih ukora, ali i pohvala pripadnicima spomenutih partizanskih odreda.¹¹ Djelovanje komisije možemo smjestiti u početak rujna 1941. godine, prema datiranju izjava pripadnika spomenutih partizanskih odreda, koji su ih iznijeli 4. i 5. rujna. S obzirom da je Maks Baće bio član ove komisije, možemo zaključiti da se tijekom prve polovice rujna nalazio na prostoru Sinja i Splita.

Komunističko vodstvo je u Maksu Baći vidjelo osobu koja je imala ratno iskustvo stečeno u borbama u Španjolskom građanskom ratu, a osim toga imao je izvjesne organizacijske kao i obavještajne sposobnosti. Radi toga, bio je važna osoba koja je trebala pomoći organizirati rad partizanskih odreda. U tu svrhu, poslan je od strane PK KPH za Dalmaciju na prostor planine Dinare, gdje je stigao 23. rujna 1941. Tamo je pristigao u logor Sinjskog narodnooslobodilačkog partizanskog odreda (nadalje NOP odreda).

Logor Sinjskog NOP odreda nalazio se na Vrdovu, od kud je Baće poslao izvještaj PK KPH za Dalmaciju 25. rujna 1941. godine.¹² Maks Baće je u ovaj logor poslan kako bi sredio prilike u odredu, odnosno organizirao rad odreda i djelovao kao politički rukovoditelj.¹³ Odred se sastojao od bivših pripadnika Prvog sinjskog odreda, koji se raspao tijekom kolovoza, a njegovi pripadnici su osnovali novi logor na Vrdovu.¹⁴ Članove ovog odreda ispitivala je ranije spomenuta komisija, a prema izjavama pripadnika odreda do raspada je došlo radi slabe organizacije i političkog djelovanja, a glavne zadaće odreda bile su „da djeluju na cesti Sinj—Livno te da vrše sabotažu, da kidaju telefonske žice. Osim toga da dođu u kontakt sa seljacima

⁶ Isto, 291.

⁷ Isto, 38.

⁸ Isto, 39.

⁹ Isto, 40.

¹⁰ Isto, 41.

¹¹ Isto, 42.

¹² Isto, 184.

¹³ Isto, 220.

¹⁴ Isto, 184.

da im objasne ulogu partizana, da traže od seljaka oružje, da ubijaju popove i seoske špijune u dogovoru sa seljacima“.¹⁵

Nakon što je pristigao u logor, Baće je 25. rujna izvijestio kako se tamo nalaze 7 – 8 partizana s puškama, koji imaju svog zapovjednika, a dvojica pripadnika bili su članovi Komunističke partije Jugoslavije (nadalje KPJ) sedam godina, dakle od 1934. godine.¹⁶ Baće je formirao vojno – političko rukovodstvo odreda. Zapovjednik je ostao isti, a njegovo ime se ne spominje, ali možemo pretpostaviti kako se radi o Ivanu Bračulju koji se u Baćinom izvješću od 30. rujna 1941. godine potpisao kao zapovjednik.¹⁷ Tijekom istog dana u logor su pristigla dva žandara, odnosno pripadnika oružništva NDH. Radilo se dvojici članova oružništva iz postaje Ribarić, vodnika Ivana Radalja i pokusnog oružnika Balića Ivana.¹⁸ U svom izvještaju od 19. ožujka 1942. godine, Maks Baće navodi kako su oba oružnika ubijena, a ovaj događaj Baće označava kao dan rođenja dalmatinskih partizanskih odreda.¹⁹ Radalj je zapravo ubijen tijekom borbe, a Balić je ubijen kasnije u zarobljeništvu, iako se za njega založio jedan od članova odreda.²⁰ U izvještaju Velike župe Cetina u Omišu upućenom Opće-upravnom povjereništvu kod druge talijanske armije od 8. listopada navodi se kako je jedan svjedok događaja izjavio da su Balića na smrt osudili neki Splitsani, tj. Maks Baće čiji je paravan bio Milić, profesor iz Splita.²¹

Sinjnski partizanski odred je s vremenom porastao na 25 članova, od kojih su svi imali puške, što pokazuje da je Baće uspješno obavljao svoju dužnost organiziranja i širenja partizanskog pokreta i komunističkog utjecaja.²² Njegov rad je očit i iz dokumenata koje su pisale ustaške vlasti. Tako je u izvješću Velike župe Cetina za 8. listopada navedeno kako se jedan Splitsanin bavi pisanjem letaka i druge literature na prostoru Vrdova.²³ Da je Baće radio na širenju pokreta i utjecaja komunista govori i činjenica da je na jednom sastanku odreda rukovodstvo odlučilo pozvati Mitra Đapića koji je bio rodom iz Bitelića, kako bi vršio utjecaj među pravoslavnim stanovništvom, kao i Vicu Buljana koji je bio „poznat i tražen“ u cijelom kraju.²⁴

¹⁵ Isto, 126.

¹⁶ Isto, 185.

¹⁷ Isto, 1, 185.; Isto, 1, 189.

¹⁸ Isto, 928.

¹⁹ NOB U DALMACIJI, knjiga 2, Institut za historiju radničkog pokreta Dalmacije, Split, 1982, 98.

²⁰ NOB U DALMACIJI, 1, 925.

²¹ Isto, 925.

²² Isto, 188.

²³ Isto, 158.

²⁴ Isto, 189.

Maks Baće je 30. rujna sudjelovao na sastanku između svoga odreda i štaba bataljuna Starac Vujadin, koji je djelovao na području Livna i Drvara, dok je povremeno djelovao i na prostoru Knina.²⁵ Zapovjednik bataljuna Starac Vujadin bio je Cvijo Oraščić, a politički sekretar Nikica Gašić.²⁶ Sastanak je trebao doprinijeti povezivanju partizanskih organizacija, a poglavito povezati Sinjski NOP odred s područjem Bosne.²⁷ Na sastanku je odlučeno da Baće u Zapadnoj Bosni uspostavi vezu s pripadnicima partizanskih snaga na području Drvara i Livna.²⁸

Vidljivo je kako je Baće intenzivno radio na organiziranju, povezivanju i širenju komunističkog pokreta, a iz dokumenata vidimo da je i najvažnija osoba u partizanskom pokretu na području Sinja i Dinare ovog vremena. Održavao je kontakte i s područjem Drniša, gdje odlazi početkom listopada na sastanak s KK Drniša.²⁹ Pored toga, Baće je redovno izvještavao PK KPH za Dalmaciju o stanju u odredu i situaciji na terenu. Baće je tijekom listopada uspostavio vezu s Drvarskom brigadom, a Drago Gizdić u svojoj knjizi *Dalmacija 1941.* navodi kako se već i ranije 12. rujna sastao s komandantom brigade Ljubom Babićem i Kostom Nađom.³⁰ Nakon uspostave kontakta s Babićem i Nađom počela je i suradnja dalmatinskih i bosanskih partizana. Jedna od zajedničkih akcija koje to potvrđuju bila je i napad na župni dvor u selu Zasiok 7. studenog, kada je Sinjski NOP odred opljačkao župni dvor, a župnika Juru Mladinu odveo i predao bataljunu Starac Vujadin koji ga je likvidirao.³¹

U prvoj polovici prosinca 1941. godine, PK KPH za Dalmaciju je osnovao štab Dinarsko – dalmatinskih NOP odreda u koji je ušao Maks Baće, zajedno s Vojinom Zirojevićem, tada sekretarom Okružnog komiteta KPH Livno, a osim njih u odred su ušli i Ferdo Gazin te Vicko Krstulović kao član PK KPH za Dalmaciju.³² Iako je Štab oformljen i proglašen nije počeo s radom u prosincu zbog odsutnosti članova. Vicko Krstulović nalazio se u Splitu, a na prostor Dinare otišao je tek u veljači 1942. godine.³³ Vojin Zirojević nalazio se na prostoru Livna te nije preuzeo svoju dužnost.³⁴ Jedini član štaba koji je pristupio svojoj dužnosti i koji je se

²⁵ Isto, 189.

²⁶ Lukač 1967, 150.

²⁷ NOB U DALMACIJI, 1, 189.

²⁸ Isto, 189.

²⁹ Gizdić 1957, 174.

³⁰ Isto, 370.

³¹ Isto, 341.; Josip DUKIĆ, „Partizanske likvidacije u Cetinskom dekanatu za vrijeme Drugoga svjetskog rata i u poraću (1941.-1947.)“, *Crkva u svijetu*, vol. 51, br. 1, 2016., 167.

³² NOB U DALMACIJI, 1, 342.

³³ Petrić, Velić, Vuletić 1985, 17.

³⁴ NOB U DALMACIJI, 2, 131.

nalazio na Dinari od kud je rukovodio podređenim partizanskim odredima bio je Maks Baće.³⁵ U odred su ušli Sinjski (dinarski) NOP odred te novo formirani partizanski odredi na Svilaji i Kamešnici.³⁶ Ovi odredi formirani su pod rukovodstvom Baće, a zapravo su svi nastali iz Sinjskog NOP odreda podjelom na tri čete.³⁷

Baćina uloga u štabu bila je obavještajno i političko djelovanje. Osim što je izvještavao o stanju na terenu i prilikama u drugim udaljenijim mjestima, npr. Omišu, pisao je i o radio stanici koju treba dopremiti na Dinari.³⁸ Svoje izvještaje je slao PK KPH za Dalmaciju, a njegovo izvješće od 31. prosinca značajno je zbog potrebe organiziranja rada radio stanice, odnosno zbog političkih pitanja o kojima je trebalo raspraviti: „1. Kako da se zove? Istupa li u ime K. P. ili u ime narodnooslob. partizanskih odreda, ili i u jedno i drugo. 3. Kako da se odnosi već sada prema četnicima Kninske krajine, da im odmah upućuje poziv, ili... i brate, sva ostala politička pitanja.“³⁹ Ova pitanja nam svjedoče da je Baće bio upoznat s gorućim problemima i pitanjima komunističkog pokreta ovog vremena. Pitanje istupa li stanica u ime Komunističke partije (nadalje KP) ili u ime narodnooslobodilačkih partizanskih odreda odražava se iz dvojnosti koju je provodila KP. Ovdje se misli na korištenje naziva koji se pozivaju na borbu protiv „okupatora i njihovim sluga“, odnosno ustaša, a zapravo se odvija borba u interesima klasne borbe i uspostavljanja socijalističkog režima. Također je značajno i pitanje odnosa prema četnicima, jer poznato je da je krajem 1941. godine došlo do razlaza između četnika i partizana.

3. Godina 1942.

Početkom siječnja 1942. godine Maks Baće nalazio se u štabu Sinjskog NOP odreda, od kuda je 2. siječnja poslao izvješće PK KPH za Dalmaciju u kojemu je pisao o stanju NOP odreda na Dinari.⁴⁰ Njegove napore u organiziranju pokreta, a poglavito veza između partizanskih odreda (npr. između Svilaje i Kamešnice) otežavao je teren koji je onemogućavao prijenos ljudstva, materijala, a time i informacijama kojima je Baće trebao baratati i dijeliti.⁴¹ Osim toga, Baće je naveo kako pojedinim odredima nedostaje borbenog elana te „živi politički

³⁵ Isto, 131.

³⁶ Isto, 100.

³⁷ Gizdić 1957, 421.

³⁸ NOB U DALMACIJI, 1, 138.

³⁹ Isto, 138.

⁴⁰ NOB U DALMACIJI, 2, 9.

⁴¹ Isto, 9.

i organizacijski rad.“⁴² U štab je 2. siječnja došao Ferdo Gazin po upute i savjete vezane uz organizaciju partizanskog odreda na Mosoru.⁴³ Potrebno je primijetiti kako partizanske odrede organiziraju i vode uvjereni komunisti, koji osim organiziranja borbi i diverzija, ističu potrebu te ustraju u organiziranju političkog života na prostoru odreda, a taj politički život znači stvaranje besklasnog društva i uvođenje socijalizma.

Ivan Bračulj i Maks Baće su početkom siječnja bili pozvani na područje Livna na sastanak sa članovima Drvarske brigade, odnosno s njezinim komandantom Ljubom Babićem i Nikolom Kotlom koji je bio sekretar Sreskog komiteta.⁴⁴ Sastanak je održan na Livanjskom polju 7. siječnja, a sastali su se Maks Baće, Ivan Bračulj, Vice Buljan s Ljubom Babićem i Nikolom Kotlom.⁴⁵ Ljubo Babić je tada zapravo bio komandant (nadalje zapovjednik) Prvog krajiškog NOP odreda, koji je nastao iz Drvarske brigade.⁴⁶ Na sastanku je zaključeno da Livanjsko polje sa bataljunom Starac Vujadin pređe iz nadležnosti Prvog krajiškog NOP odreda u nadležnost Štaba Dinarsko - dalmatinskih odreda.⁴⁷ Time je Štab Dinarsko - dalmatinskih odreda proširio prostor svoga utjecaja i na prostor Livna u Zapadnoj Bosni.⁴⁸ Prema izvješću Okružnog komiteta (nadalje OK) za KPH Sinj od 18. siječnja 1942. godine, saznajemo da je Maks Baće izbivao do druge polovice siječnja te nije mogao vršiti svoje dužnosti što potvrđuje ranije navedeno.⁴⁹ Baće je također održavao kontakte i s područjem Knina, bolje rečeno s partijskim organizacijama područja Knina, a obavijesti i izvještaje je primao od Ante Jonjića.⁵⁰ Ove činjenice pokazuju da se Baće bavio obavještajnim radom, prilikom čega je održavao veze s brojnim krajevima, a uz to je izvještavao i PK KPH za Dalmaciju.

Tijekom veljače 1942. godine, komunisti su započeli s pripremama za osnutak partizanskog odreda na planini Mosor. Većina organizatora i pripadnika prvih grupacija na planini Mosor i širem području Omiša, bili su pripadnici KP, kandidati za KP te pripadnici Saveza komunističke omladine Jugoslavije (SKOJ).⁵¹ „Narodni ustanak“ se na prostoru planine Mosor, na koju su dolazili stanovnici šireg područja Splita i Omiša, počeo razvijati tek tijekom veljače 1942. godine, a gotovo apsolutnu većinu pripadnika odreda i ranijih grupacija činili su

⁴² Isto, 9.

⁴³ Petrić, Velić, Vuletić 1985, 18.

⁴⁴ NOB U DALMACIJI, 2, 16.

⁴⁵ Isto, 100.; Gizdić 1959, 16.

⁴⁶ NOB U DALMACIJI, 2, 100.

⁴⁷ Isto, 100.

⁴⁸ Isto, 101.

⁴⁹ Isto, 30.

⁵⁰ Isto, 27.

⁵¹ Petrić, Velić, Vuletić 1985, 17.

pripadnici KP-a, SKOJ-a te njihovih simpatizera. Kako bi se odred organizirao što efikasnije i čvršće, organizatori su pozvali Maksa Baću ne bi li pomogao u njegovom organiziranju. Baće je mogao ostaviti svoje dužnosti na planini Dinari, jer je tamo pristigao Vicko Krstulović, sekretar Pokrajinskog Komiteta za Dalmaciju KPH i član Štaba Dinarsko – dalmatinskih NOP odreda koji je mogao odrađivati i njegove zadatke.⁵² Krstulović je na Dinaru pristigao 7. veljače, gdje se i preselio cijeli Pokrajinski komitet za Dalmaciju KPH.⁵³ To je značilo da Baće može pomagati u organiziranju novih formacija, odreda i većih skupina, za što je bio zadužen i u ranijem razdoblju.

U svrhu formiranja Mosorskog NOP odreda, Baće je 17. veljače prisustvovao sastanku u Splitu, gdje su među ostalima bili i Drago Gizdić te Jakov Bulj, stariji član KP, kao i Marko Marušić iz Solinskog odreda.⁵⁴ Nakon sastanka u Splitu otišli su u selo Jesenice 18. veljače gdje su se sastali s budućim vodstvom Mosorskog partizanskog odreda koji su činili Jozo Radobolja, tada sekretara KK Omiša, Ferdo Gazin, Tadija Mihanović i Slavko Kadić.⁵⁵ Sastanke su održavali u pećini zvanoj Turska pećina, koja se nalazila iznad sela Jesenice, a raspravljali su o osnivanju odreda na Mosoru.⁵⁶ Tijekom sastanka komunista u Turskoj pećini, oružništvo NDH i talijanske snage napale su 21. veljače njihov položaj te su smrtno stradali Đermano Senjanović i Ante Lazić Ciko, a Maks Baće, Drago Gizdić i Pavao Brničević bili su ranjeni.⁵⁷ Baće je bio teško ranjen, metak mu je prošao kroz pluća, no uspio se izvući do Tugara gdje se skrivao, a zatim je prebačen u Split.⁵⁸ U Splitu je jedno vrijeme boravio kod Marice Vidak, sestre Vicka Krstulovića, te je zatim prebačen u splitsku bolnicu.⁵⁹

Baće je na liječenju u Splitu boravio i tijekom mjeseca ožujka, od kud je 19. ožujka poslao izvještaj Glavnom štabu Narodno-oslobodilačkih odreda Hrvatske (nadalje Glavni štab).⁶⁰ Možemo zaključiti da je Maks Baće i prvu polovicu travnja proveo u Splitu na liječenju zbog izvještaja Vicka Krstulovića Glavnom štabu, u kojem piše o stanju na području štaba Dalmatinsko – dinarskog NOP odreda, datiranog 17. travnja 1942. godine. Krstulović u izvještaju napominje kako se Maks Baće još uvijek nije vratio na prostor štaba.⁶¹ Potrebno je

⁵² Gizdić 1959, 80.

⁵³ Petrić, Velić, Vuletić 1985, 17.

⁵⁴ Gizdić, 1959, 80.

⁵⁵ Isto, 81.

⁵⁶ Isto, 81.

⁵⁷ Petrić, Velić, Vuletić 1985, 26.; Gizdić 1959, 85.; NOB U DALMACIJI, 2, 81.

⁵⁸ Gizdić 1959, 85.; Petrić, Velić, Vuletić 1985, 29.

⁵⁹ Gizdić 1959, 85.

⁶⁰ NOB U DALMACIJI, 2, 96.

⁶¹ Isto, 131.

napomenuti kako u ožujku iz Štaba Dinarsko – dalmatinskih odreda nastaje Dalmatinsko – dinarski NOP odred i sukladno s time Štab Dalmatinsko – dinarskog NOP odreda.⁶²

Međutim, Baće je koncem travnja otišao na sastanak u Glavni štab. Glavni štab se tijekom mjeseca travanja 1942. godine preselio na prostor Korenice, nakon što su početkom travnja partizanske snage zauzele ovo mjesto.⁶³ Osim štaba, na prostor Korenice došli su i CK KPH, te štab 1. operativne zone.⁶⁴ Korenica je postala centar aktivnosti partizana u Hrvatskoj, a Glavni štab se pokušao povezati s partizanima u Gorskom Kotaru, Primorju, Dalmaciji i šire. U tu svrhu štab je već ranije poslao Radu Bulata u sjevernu Dalmaciju krajem ožujka 1942. godine kako bi uspostavio kontakt s partizanima iz Dalmacije⁶⁵. Pored toga, u štab u Korenicu pozvao je vrh dalmatinskih komunista, odnosno Vicka Krstulovića kao sekretara PK KPH za Dalmaciju i zapovjednika Štaba Dalmatinsko – dinarskog NOP odreda.⁶⁶ Na sastanak je otišao Maks Baće umjesto Vicka Krstulovića.⁶⁷ Možemo pretpostaviti kako je Baće u Korenicu stigao u razdoblju poslije 17. travnja kada je Krstulović pisao da se Baće još nije vratio s liječenja. CK KPH je 1. svibnja pisao PK KPH za Dalmaciju kako je Baće njima podnio usmeni izvještaj, tako da je u Korenicu morao stići prije datuma pisma.

Baće je dolaskom u Korenicu podnio usmeni izvještaj Glavnom štabu, na čijem se čelu kao zapovjednik nalazio Ivan (Ivo) Rukavina, kodnog imena Ivo Fiačić, a kao politički komesar djelovao je Vladimir Bakarić, kodnog imena V. Katić.⁶⁸ Možemo pretpostaviti kako je njima iznio sadržaj sličan kao u svome izvješću od 19. ožujka Glavnom štabu. U tom izvješću iznio je povijest razvitka partizanskog pokreta u Dalmaciji do tog datuma, a osim toga iznio je uspješne i neuspješne akcije, kao i poteškoće s kojima se partizanski pokret na ovome području susreo.⁶⁹ Baće je vjerojatno dobio sličan odgovor kao i Vicko Krstulović u pismu Glavnog štaba od 1. svibnja 1942. godine. U pismu su iznesene kritike na dosadašnji rad dalmatinskih partizana te savjeti za poboljšanje i direktne upute. Štabu se prigovorilo zbog zanemarivanja područja Sjeverne Dalmacije, gdje je partizanski pokret prema mišljenju Glavnog štaba imao najpogodnije šanse za razvitak. Umjesto toga, tamo se razvio jak četnički utjecaj među brojnim srpskim stanovništvom. Glavni fokus dalmatinskih partizana trebalo bi biti područje Sjeverne

⁶² Isto, 105.

⁶³ *Kotar Korenica i kotar Udbina u narodnooslobodilačkom ratu i socijalističkoj izgradnji*, Historijski arhiv u Karlovcu, Karlovac, 1979., 139.

⁶⁴ Isto, 139.

⁶⁵ NOB U DALMACIJI, 2, 148.

⁶⁶ Isto, 148.

⁶⁷ Isto, 148.

⁶⁸ Isto, 153.

⁶⁹ Isto, 96-106.

Dalmacije i grada Knina. Glavni zadatak dalmatinskih partizana, uz pomoć partizana iz Like i Bosne, trebao bi biti čišćenje ovog prostora od četničkog utjecaja, što bi išlo na korist razvoju partizanskih odreda na tom prostoru.⁷⁰ O tome nam svjedoče i borbe koje su partizani kasnije vodili upravo na prostoru rijeke Zrmanje i Sjeverne Dalmacije.

Već ranije 21. ožujka, Glavni štab je proslijedio naređenje Vrhovnog štaba Narodnooslobodilačke partizanske i dobrovoljačke vojske Jugoslavije (nadalje Vrhovni štab) štabu dalmatinskih partizana (zapravo štab Dalmatinsko – dinarskog NOP odreda) o tome da Glavni štab preuzima zapovjedništvo nad svim partizanskim jedinicama na prostoru Hrvatske, Slavonije i Dalmacije.⁷¹ Pored toga, Vrhovni štab je u siječnju 1942. godine je poslao i naređenje o osnivanju operativnih zona koje je trebao provesti Glavni štab, međutim taj dokument je primljen tek u ožujku iste godine.⁷² Glavni štab je sukladno tome 21. ožujka naredio osnivanje jedinstvene operativne zone na prostoru Dalmacije do rijeke Neretve.⁷³ Osim prostora Dalmacije pod rukovodstvo operativne zone potpalo je i područje Tomislavgrada, Livna i Glamoča.⁷⁴ Na tom prostoru trebala se osnovati IV. operativna zona Glavnog štaba Hrvatske (nadalje IV. operativna zona).

Iako je naređenje za osnivanje IV. operativne zone došlo već 21. ožujka, ta zona nije odmah započela s radom. U svome izvješću Glavnom štabu od 17. travnja 1942. godine, Vicko Krstulović je pisao o stanju u štabu Dalmatinsko – dinarskog odreda. To nam pokazuje kako još nema spomena IV. operativne zone. Krstulović je naveo sebe kao zapovjednika štaba Dalmatinsko – dinarskog NOP odreda, a Maksa Baću kao operativnog oficira (nadalje časnika), dok je kao politički komesara naveden Vojin Zirojević.⁷⁵ Nakon što je Vojin Zirojević ubijen od strane četnika u travnju 1942. na njegovo mjesto političkog komesara došao je Vice Buljan.⁷⁶ Tek nakon boravka Maksa Baće u Glavnom štabu, u dokumentima se počinje javljati štab IV. operativne zone.

Prvi spomen IV. operativne zone je ranije spomenuta kritika Glavnog štaba na rad operativne zone od 1. svibnja. Nakon 1. svibnja 1942. godine, štab Dalmatinsko – dinarskog NOP odreda se spominje još samo 8. svibnja u pismu štaba Dalmatinsko – dinarskih NOP

⁷⁰ Isto, 150-153.

⁷¹ Zbornik dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom ratu jugoslovenskih naroda (dalje ZNOR), V. sv., knjiga 3, Vojnoistorijski institut Jugoslovenske narodne armije, Beograd, 1952, 331.

⁷² NOB U DALMACIJI, 2, 17.

⁷³ ZNOR, V/3, 331.

⁷⁴ Gizdić 1959, 189.

⁷⁵ NOB U DALMACIJI 2, 49, 131.

⁷⁶ Isto, 131

odreda upućenog Štabu Petog krajiškog NOP odreda kada se Vicko Krstulović potpisao kao zapovjednik štaba Dalmatinsko – dinarskih NOP odreda.⁷⁷ Nakon tog datuma Krstulović i Baće se potpisuju kao zapovjednik, odnosno operativni časnik štaba IV. operativne zone. Potrebno je istaknuti kako je vodstvo štaba Dalmatinsko – dinarskih NOP odreda prešlo u štab IV. operativne zone pa su tako politički komesar Vice Buljan, operativni časnik Maks Baće i zapovjednik Vicko Krstulović postali članovi štaba te zone. Početkom mjeseca lipnja, točnije 7. tog mjeseca Vice Buljan bio je smijenjen sa svoje dužnosti zbog bolesti i slabe političke spremnosti, a njegovo mjesto zauzeo je Maks Baće.⁷⁸ Na mjesto operativnog časnika tada je došao Ljubomir Uvodić Razin koji je poginuo krajem lipnja 1942. godine kod sela Miočići u blizini Drniša.⁷⁹ Službeno imenovanje IV. operativne zone dogodilo se tek 11. srpnja 1942. godine od strane Glavnog štaba.⁸⁰ Od tog datuma kao zapovjednik djelovao je Vicko Krstulović, kao operativni časnik Maks Baće, a na mjesto političkog komesara postavljen je Ivica Kukoč.⁸¹

3.1. Kombinirani odred

Tijekom svoga boravka kod Glavnog štaba u Korenici, Baće je dobio direktne upute za organiziranje štaba IV. operativne zone te formiranje i organiziranje novog Sjevernodalmatinskog odreda.⁸² Na putu prema Dalmaciji, Baće se susreo s Radom Bulatom te su se njih dvojica zajedno zaputili prema Bukovici gdje se nalazio Bukovički NOP odred, formiran u siječnju 1942. godine.⁸³ Bukovica zapravo označava prostor na sjeveru Dalmacije između Knina i Zadra, tj. kraj u Sjevernoj Dalmaciji u blizini Knina. U štab Bukovičkog NOP odreda Baće i Bulat su pristigli 7. svibnja te su odmah isti dan održali sastanak u Mokrom Polju.⁸⁴ Baće je u svom izvještaju o sastanku za Glavni štab između ostalog istaknuo kako odred nije izvršio niti jednu akciju, te da su odnosi unutar odreda „nezdravi“.⁸⁵ Na sastanku je odlučeno da se odred reorganizira u bataljun pod nazivom Bude Borjan.⁸⁶ Bataljun je podijeljen

⁷⁷ Isto, 164.

⁷⁸ Isto, 268.

⁷⁹ Isto, 268.; Petrić, Velić, Vuletić 1985, 545.

⁸⁰ NOB U DALMACIJI 2, 410.

⁸¹ Isto, 410

⁸² ZNOR, V. sv., knjiga 4, Vojnoistorijski institut Jugoslovenske narodne armije, Beograd, 1954, 176.

⁸³ Gizdić 1959, 14.

⁸⁴ ZNOR, V/4, 203.

⁸⁵ Isto, 204.

⁸⁶ Kvesić 1960, 318.

u dvije čete, a privremeni zapovjednik bataljona postao je Rade Bulat, dok su ostale dužnosti vršili Ante Jurlina Marko kao politički komesar te Dane Rončević kao operativni časnik.⁸⁷

U razdoblju nakon reorganiziranja Bukovičkog NOP odreda u bataljun Bude Borjan, Baće je pristupio organiziranju borbi protiv četnika na prostoru Sjeverne Dalmacije prema uputama Glavnog štaba. Ranija zamisao Glavnog štaba bila je očistiti ovaj kraj od četničkog utjecaja kako bi se na tom prostoru mogao razvijati partizanski pokret, a cilj je prije svega bio omogućiti mobilizaciju pravoslavnog stanovništva u partizanske redove. Četnici ovoga kraja bili su pod vodstvom četničkog vojvode Momčila Đujića koji se još nazivao i Pop Đujić.

Glavni štab je u akcijama planirao angažirati partizane iz Dalmacije, Like i Bosne. U tu svrhu osnovan je privremeni odred koji je trebao izvršiti akcije protiv četnika na tom prostoru. Odred je dobio naziv Kombinirani odred, a sastojao se od bataljuna Bude Borjan, Prvog proleterskog bataljuna Hrvatske, Udarnog bataljuna ličke grupe te bataljuna Marko Orešković.⁸⁸ Kao zapovjednik odreda postavljen je Petar Kleut, partizan iz Like, a kao politički komesar djelovao je Maks Baće.⁸⁹ Zapovjednik bataljuna Bude Borjan bio je Rade Bulat kako smo to ranije istaknuli, zapovjednik Prvog proleterskog bataljuna Hrvatske bio je Ante Banina⁹⁰, zapovjednik bataljuna Marko Orešković bio je Danilo Damjanović Denić⁹¹, a zapovjednik Udarnog bataljuna ličke grupe bio je Nikola Divjak⁹² Nije u potpunosti jasno kada je odred osnovan, ali prvi datum kada se on spominje jest 9. svibnja u izvještaju Udarnog bataljuna ličke grupe. U tom dokumentu koji je upućen „Štabu Kombinovanog odreda“ stoji kako je Udarni bataljun primio naređenje od 9. svibnja o podnošenju izvještaja o brojnomo stanju.⁹³ Kombinirani odred je prve akcije izvršio već 12. svibnja, a 13. svibnja je bio u punom sastavu.⁹⁴ Možemo zaključiti da je štab odreda osnovan 9. svibnja te da je počeo djelovati 12. svibnja, a od 13. svibnja sastav odreda bio je potpun i nalazio se na prostoru sela Plavnog. Odred je 15. svibnja brojao 920 partizana.⁹⁵

Kombinirani odred je za prvi veći zadatak dobio uništenje vijadukta Bender⁹⁶ koji je željeznicom povezivao Zagreb i Split, a čuvale su ga talijanske snage koje su surađivale sa

⁸⁷ NOB U DALMACIJI, 2, 167.

⁸⁸ Kvesić 1960, 321.

⁸⁹ Gizdić 1959, 223.

⁹⁰ ZNOR, V/4, 256.

⁹¹ Isto, 345.; ZNOR V. sv., knjiga 5, Vojnoistorijski institut Jugoslovenske narodne armije, Beograd, 1954, 180.

⁹² ZNOR, V/4, 215.

⁹³ Isto, 215.

⁹⁴ Isto, 243.

⁹⁵ Isto, 245.

⁹⁶ Današnji most Čupković kraj Knina.

četnicima.⁹⁷ Napadom na vijadukt Bender rukovodio je zapovjednik Glavnog štaba Ivan Rukavina, a napad je započeo 13. svibnja.⁹⁸ Napad je bio neuspješan, a partizani su se povukli prema selu Plavnom.⁹⁹ Tijekom akcije ubijene su dvije žene koje su nosile hranu četnicima u šumi, a nekoliko četnika je zarobljeno te pogubljeno.¹⁰⁰ Osim toga, u selu Plavnom je za dan 16. svibnja bio predviđen zbor u selu koje je bilo priklonjeno četnicima, a prilikom zbora trebalo je „izvršiti neka streljanja“ kako je to napisao Petar Kleut 15. svibnja.¹⁰¹ Nakon neuspjele akcije uništenja mosta Bender, partizani su nastavili sa čišćenjem tzv. Tromeđe¹⁰² od četnika i njihovog utjecaja. U tu svrhu partizani su izvršili napad na selo Zrmanja koje je napadnuto 17. svibnja, od strane bataljuna Marko Orešković i Bude Borjan.¹⁰³ Akcija napada na selo Zrmanja bila je uspješna te je u selu uhvaćeno 14 četnika od kojih su partizani likvidirali njih 8.¹⁰⁴ Potom su ovi bataljuni dobili zapovijed o napadu na hrvatsko selo Dolac te četnička uporišta Krupu i Duboki Dol.¹⁰⁵ Partizani iz bataljona Bude Borjan u selo Dolac ušli su 20. svibnja gdje su zarobili i ubili jednog ustašu, kako oni to sami navode.¹⁰⁶ Rade Bulat u jednom drugom izvješću navodi kako prilikom zauzimanja sela nije bilo niti jednog muškarca jer su svi pobjegli.¹⁰⁷ Teško je zamisliti da bi u selu ostao samo jedan pripadnik ustaške vojske dok su svi ostali napustili selo. Možemo pretpostaviti kako je u selu ostao jedan muškarac s ostalim stanovništvom, a kojeg su partizani tom prilikom pogubili. Potrebno je istaknuti da su se partizani vratili u selo 31. svibnja, no tada je svo stanovništvo izbjeglo iz sela.¹⁰⁸

Planirane akcije koje su partizani izvršili nisu bile uspješne, osim napada na selo Zrmanja. Kombinirani odred nije izvršio zapovijedi koje je dobio te se pokazao kao nedjelotvoran. Zbog tih razloga Glavni štab je 21. svibnja uputio naređenje da se ovaj štab rasformira te da se jedinice rasporede na druga mjesta.¹⁰⁹ Kombinirani odred djelovao je još nekoliko dana u mjesecu svibnju, a akcije čišćenja terena od četnika i talijanskih snaga su nastavljene, kao npr. u selu Evernik i Plavno.¹¹⁰ 24. svibnja odred je zauzeo pravoslavni

⁹⁷ Gizdić 1959, 223.

⁹⁸ ZNOR, V/4, 243.; Gizdić 1959, 223.

⁹⁹ ZNOR, V/4, 242 – 246.

¹⁰⁰ Isto, 242 – 245.

¹⁰¹ Isto, 242 – 245.

¹⁰² Tromeđa je naziv za prostor Sjeverne Dalmacije. Tromeđa čini prostor između Like na sjeveru, Dalmacije na jugu i Bosne na istoku.

¹⁰³ ZNOR, V/4, 254.

¹⁰⁴ Isto, 254.; NOB U DALMACIJI, 2, 238.

¹⁰⁵ ZNOR, V/4, 259.

¹⁰⁶ NOB U DALMACIJI, 2, 208.

¹⁰⁷ Isto, 238 – 239.

¹⁰⁸ Isto, 238 – 239.

¹⁰⁹ ZNOR, V/4, 281 – 282.

¹¹⁰ NOB U DALMACIJI, 2, 209.

manastir Krupa, prilikom čega su napadali četnička sela, a u jednom dokumentu se navodi kako je cilj kretanja odreda očistiti teren od četnika i kazniti ih zbog ubojstva 25 partizana iz bataljuna Bude Borjan.¹¹¹ Ta kazna u selima kroz koje su partizani prolazili značila je „rekviriranje“ imovine i strijeljanje zarobljenika.¹¹²

Nakon raspuštanja odreda, Baće i Kleut su ostavili jedan od bataljuna na području na kojem su operirali kako bi mogli vršiti „rekviziciju“ iz napuštenih kuća Krupe, Golubića i Dubokog Dola.¹¹³ Kombinirani odred je konačno raspušten 28. svibnja 1942. godine prema ranijoj zapovijedi Glavnog štaba, a jedinice su otišle prema zadanim lokacijama.¹¹⁴

Maks Baće je 22. svibnja boravio u selu Rujišta, koje se nalazi u blizini sela Zrmanja, od kud je poslao zapovijed o formiranju Sjevernodalmatinskog NOP odreda koji se trebao formirati od svih partizanskih jedinica s prostora Sjeverne Dalmacije.¹¹⁵ Odred je trebao imati dva bataljuna, a privremeni štab odreda bio je organiziran prema Baćinoj zapovijedi. Zapovjednik odreda postao je Rade Bulat, politički komesar postao je Ante Jurlin Marko, a obavještajni časnik Obrad Knežević. Potrebno je istaknuti kako je na mjesto operativnog časnika II. bataljuna ovog odreda postavljen Simo Dubajić.¹¹⁶ Simo Dubajić je tijekom rata, a posebno nakon njegovog završetka odgovoran za brojne likvidacije hrvatskih civila i vojnika, ponajviše u Sloveniji nakon predaje na Bleiburgu. Upravo je Baće postavio Dubajića na višu odgovornost u jednoj od partizanskih jedinica, a potrebno je ispitati njegovu ulogu u masovnim zločinima Sime Dubajića nad hrvatskim stanovništvom, o čemu će još biti riječi. Simo Dubajić u svojoj knjizi *Život, greh i kajanje* navodi kako ga je Maks Baće unaprijedio nakon ubijanja zarobljenika u selu Zrmanja.¹¹⁷ Osim toga, Dubajić je 1990. godine dao intervju hrvatskom emigrantskom časopisu *Nova Hrvatska* u kojem je također naveo likvidaciju zarobljenih Srba u Zrmanji.¹¹⁸ U istom intervjuu Dubajić je naveo i likvidaciju 50ak pripadnika talijanske vojske u selu Rujišta, a istaknuo je da glavnu odgovornost za ovaj zločin snosi Ante Jurlin Marko.¹¹⁹ Ovdje se vjerojatno radi o likvidaciji 52 talijanska vojnika zarobljena u borbama oko sela Evernik 21. svibnja.¹²⁰ Ranije smo naveli da se Baće nalazio u selu Rujišta 22. svibnja, gdje je

¹¹¹ Isto, 209.

¹¹² Isto, 203.

¹¹³ ZNOR, V/4, 358.

¹¹⁴ Isto, 358.

¹¹⁵ NOB U DALMACIJI, 2, 210.

¹¹⁶ Isto, 210.

¹¹⁷ Dubajić 2006, 176.

¹¹⁸ Željko TOTH „Potresna svjedočanstva iz razgovora sa Simom Dubajićem“, *Nova Hrvatska*, br. 13., 1. srpnja 1990., 14.

¹¹⁹ Isto, 15.

¹²⁰ NOB U DALMACIJI, 2, 208.

izdao zapovijed o formiranju Sjevernodalmatinskog NOP odreda. S obzirom da je Dubajić naveo selo Rujišta kao mjesto likvidacije, a izvori tj. Baćina izvješća nam potvrđuju isti broj zarobljenih talijanskih vojnika možemo pretpostaviti da se likvidacija zaista dogodila u vremenu dok je Baće boravio na tom prostoru. Osim toga, Dubajić je naveo Antu Jurlina Marka kao odgovornog za likvidaciju, a Jurlin je 22. svibnja postavljen za političkog komesara Sjevernodalmatinskog NOP odreda. Možemo zaključiti da je na to mjesto postavljen nakon likvidacije talijanskih zarobljenika prema Baćinim uputama, isto kao što je Dubajić postavljen na mjesto operativnog časnika II. bataljuna nakon likvidacije zarobljenih Srba.

Baćinim naređenjem od 30. svibnja Drugi bataljun Sjevernodalmatinskog NOP odreda dobio je ime Branko Vladušić, a bataljun Bude Borjan zadržao je svoje ime.¹²¹ Zapovjedna struktura ostala je ista, a Baće je odredu zapovjedio nekoliko glavnih zadataka. Bataljun Bude Borjan trebao je pomaknuti borbe prema zapadu, dakle prema moru u „čisto hrvatske krajeve“.¹²² Bataljun je dobio zadatak i izvršiti rekviziciju u hrvatskom selu Dolac, koje je bilo napušteno kako smo to ranije rekli. Osim toga, trebao je onemogućiti povratak iseljenog srpskog stanovništva i četnika. Bataljun Branko Vladušić trebao je nastaviti čistiti teren od četnika na Tromedi, rušiti pruge te organizirati nove čete, primati dobrovoljce za borbu i održavati zborove po selima.¹²³ Time je organiziranje Sjevernodalmatinskog NOP odreda bilo završeno, uz iznimku dužnosti Rade Bulata kao zapovjednika koja je privremena jer se on morao vratiti u Glavni štab.¹²⁴

3.2. Vještić Gora

U svrhu unaprjeđenja i jačanja partizanskih jedinica, kao i njihovog političkog rada, dalmatinski partizani planirali su organizirati sastanak tj. vojno – političko savjetovanje. Prijedlog za organiziranje savjetovanja dao je CK KPH Pokrajinskom komitetu KPH za Dalmaciju, a na savjetovanju su trebali biti prisutni svi rukovodioci i partijski dužnosnici iz Dalmacije, te jedan delegat CK.¹²⁵ Maks Baće se s prostora Tromede uputio 31. svibnja prema planini Dinari, točnije rečeno predjelu Vještić Gore.¹²⁶ Tamo je pristigao 4. lipnja, kada je savjetovanje trebalo započeti.¹²⁷ Osim Baće, na savjetovanju su sudjelovali i Vicko Krstulović,

¹²¹ Isto, 235.

¹²² Isto, 235.

¹²³ Isto, 235.

¹²⁴ Isto, 267.

¹²⁵ Kvesić 1960, 332.

¹²⁶ Isto, 332.

¹²⁷ Isto, 332.

Ivica Kukoč, Andrija Božanić i drugi.¹²⁸ Na kraju savjetovanja donesena je rezolucija koja ocrta politički smjer koji su pratili dalmatinski partizani. U dijelu rezolucije koji govori o općoj političkoj situaciji navedene su snage koje se bore protiv fašizma i Hitlerove Njemačke, a na prvom mjestu je istaknuta Crvena Armija Sovjetskog Saveza. Istaknuta je suradnja ustaša i četnika, a kao izdajnici navedeni Ante Pavelić, srbijanski funkcioneri, vlada u izbjeglištvu te članstvo Hrvatske seljačke stranke (nadalje HSS) i Mačekovi pristaše, kao i članovi svih ostalih građanskih stranaka.¹²⁹ Vidljivo je kako je vodstvo dalmatinskih partizana u potpunosti preuzelo retoriku KP i njenog vrha, a upravo su partizani prikazani kao jedini ispravni izbor. Osim toga, u dijelu rezolucije koji govori o nedostacima rada partije i partizanskih jedinica istaknuto je da su neke od njih isticale crvene zastave te propagirale „socijalizam a ne narodno oslobodilačku borbu“.¹³⁰ KP je pokušavala prikriti stvari razlog vođenja svoje borbe, uvođenje besklasnog socijalističkog društva po uzoru na Sovjetski Savez. U prvi plan je gurala borbu za „oslobođenje naroda“ te borbu protiv okupatora i domaćih izdajica. KP i rukovodioci partizanskih jedinica borili su se protiv isticanja komunističkog naličja svoje borbe zbog straha od reakcije naroda kojemu je komunizam bio stran i neprivlačan. Međutim, neke od jedinica su u potpunosti odbijale parole narodnih boraca te su isticale svoju socijalističku borbu.¹³¹

Također, upućena je kritika partizanskim jedinicama da „ne vode upornu partizansku borbu protiv okupatora, nego zalaze u borbu samo kad su prisiljeni“, a mnoge se partizanske jedinice samo skrivaju ispred neprijatelja.“¹³² Osim toga, „provode se većinom ekonomske akcije, koje ruše ugled partizana u narodu.“¹³³ Brojne partizanske jedinice u vremenu 1942. godine vršile su samo diverzantske akcije, zasjede i rušenja pruga. Glavni način prehrane jedinica bila je pljačka seoskog stanovništva, iako je u rezoluciji osuđena „pljačka okupatora“ koja je „uzrokovala je glad najširih narodnih slojeva“.¹³⁴

Kao glavna zadaća Partije istaknuto je kako borba partizana treba poprimiti oblik narodnog ustanka.¹³⁵ To se trebalo postići političkim i propagandnim radom, njegovanjem jedinstva hrvatskog i srpskog naroda te uključivanjem širokih narodnih masa u borbu.¹³⁶ Najveći naglasak stavljen je na osnivanje novih partizanskih jedinica te mobiliziranje novih

¹²⁸ Isto, 332.

¹²⁹ NOB U DALMACIJI, 2, 254 – 257.

¹³⁰ Isto, 259.

¹³¹ Isto, 259.

¹³² Isto, 259.

¹³³ Isto, 259.

¹³⁴ Isto, 258.

¹³⁵ Isto, 261.

¹³⁶ Isto, 259.

partizana za već postojeće jedinice.¹³⁷ Sukladno tome, naredbom Vicka Krstulovića osnovani su bataljuni u južnoj Dalmaciji i na području Livna.¹³⁸ U južnoj Dalmaciji je po zapovijedi od 6. lipnja osnovan bataljun Jozo (kasnije Josip) Jurčević, a u njega su ušli pripadnici Makarske i Neretljanske čete.¹³⁹ Na prostoru Livna po zapovijedi od istog dana osnovan je bataljun Vojin Zirojević, u kojega su ušli pripadnici Livanjske i Riličke čete.¹⁴⁰ Na prostoru Bosne, odnosno Grahova i Glamoča postojao je još jedan bataljun pod zapovjedništvom IV. operativne zone. Taj bataljun zvao se Starac Vujadin, a prema izvještaju Maksa Baće Glavnom štabu, s njima nisu imali redovite veze, a bataljun je odbijao ući u borbu protiv četnika.¹⁴¹ Osim toga, Štab bataljuna je s četnicima održavao direktne ili indirektne veze, a rukovoditelji bataljuna „lako padaju pod uticaj četnika“.¹⁴² Potrebno je podsjetiti da je sukob između četnika i partizana započeo tek krajem 1941. godine u Srbiji te da nekim partizanima nije bila jasna borba između sunarodnjaka, tj. Srba.

Na vojno – političkom savjetovanju na Vješić Gori donesene su odluke o organiziranju novih partizanskih jedinica. Osim toga, njena rezolucija je oslikala politički smjer koji dalmatinski partizani i komunisti trebaju pratiti. Od tog vremena sve se više isticala „izdajnička uloga ustaša i četnika, zločini okupatora i njihovih slugu“, a prikrivao se stvarni karakter borbe komunistima.

Nakon završetka savjetovanja, u Štabu IV. operativne zone formiran je vojni sud čiji je predsjednik postao Ivica Kukoč, a članovi su postali Maks Baće i Joko Čikara.¹⁴³ Jedna od prvih osuda ovog vojnog suda bila je smrtna kazna za Ferdu Gazina i Roka Peračića, dok je komunist Jozo Radobolja isključen iz KP.¹⁴⁴ Ovi partizani bili su članovi Mosorskog NOP odreda. Ferdo Gazin bio je zapovjednik odreda, Roko Peračić je obavljao dužnost zamjenika političkog komesara, dok je Jozo Radobolja bio politički komesar odreda.¹⁴⁵ Njima se sudilo zbog raspuštanja Mosorskog NOP odreda tijekom borbi s talijanskim i ustaškim snagama.¹⁴⁶ PK KPH za Dalmaciju i vojni sud IV. operativne zone ovaj potez su odlučili najstrože kazniti. Ferdo Gazin i Roko Peračić streljani su 11. lipnja na Vješić Gori.¹⁴⁷ Ova smrtna osuda u kasnijem razdoblju izazivala je kontroverze među pripadnicima Mosorskog NOP odreda. Smatrali su da

¹³⁷ Kvesić 1960, 333.

¹³⁸ NOB U DALMACIJI, 2, 265.

¹³⁹ Isto, 253.

¹⁴⁰ Isto, 252.

¹⁴¹ Isto, 322.

¹⁴² Isto, 322.

¹⁴³ Gizdić 1959, 286.

¹⁴⁴ Petrić, Velić, Vuletić 1985, 64.

¹⁴⁵ Isto, 64.

¹⁴⁶ Isto, 60.

¹⁴⁷ Isto, 64.

je kazna preoštra te da se nije uzeo u obzir kontekst u kojem je odred raspušten. Osim toga, istaknuli su dvojicu strijeljanih kao „primjerne i Partiji odane komuniste“.¹⁴⁸ Kao takve opisao ih je i Maks Baće u intervjuu kojeg je dao autorima knjige *Mosorski partizanski odred*. Baće je u knjizi ovaj dvojac opisao kao dobre komuniste, a kaznu kao prestrogu.¹⁴⁹ Međutim, trebamo uzeti u obzir činjenicu da je upravo Maks Baće bio član vojnog suda koji je donio presudu. Nadalje, u izvještaju za Glavni štab kojeg je Baće uputio 19. lipnja, dakle osam dana nakon strijeljanja, u dijelu koji govori o osuđenom rukovodstvu odreda stoji: „rukovodstvo su dobile neke kukavice, premda formalno stari partijci.“¹⁵⁰ Iz ovog dokumenta očito je da se Baće nije založio za osuđene, zapravo njegov oštar ton pokazuje kako ih je smatrao krivim te da je kazna zaslužena.

Nakon završetka vojno – političkog savjetovanja, Maks Baće preuzeo je dužnost političkog komesara štaba IV. operativne zone, koju je do tada obavljao Vice Buljan kako smo to ranije utvrdili. U skladu s odlukama o formiranju novih jedinica donesenim na savjetovanju na Vješić Gori, Baće je započeo s pripremama formiranja Prvog dalmatinskog udarnog bataljuna.¹⁵¹ Prvi dalmatinski udarni bataljun trebao je djelovati kao pokretni bataljun na prostoru Srednje Dalmacije, kao i na području Kosova polja protiv četnika Pavla Paje Popovića, djelovati na prostoru Sinja i Vrlike, izbiti na prostor Svilaje i Kaštela te djelovati na prostoru Drniša i Promine.¹⁵² Naglasak je stavljen na napade na manja mjesta, a poglavito na sela partizanskih problema s ishranom jedinica.¹⁵³ Prolaskom i zauzimanjem sela očistili bi prostor od četničkog utjecaja, smanjili bi snage hrvatske vojske u hrvatskim selima, a istodobno bi riješili problem prehrane i slabe borbene spreme bataljuna. Bataljun je formiran 18. svibnja u selu Polača, a zapovijed o njegovom formiranju izdao je Maks Baće.¹⁵⁴ U sastav bataljuna ušle su Dinarska, Kamešnička i Svilajska četa u jačini od 180 partizana.¹⁵⁵ Pored njih, bataljun su činile i Cetinska i Kninska četa koje su brojale desetak partizana.¹⁵⁶ Kao zapovjednik bataljuna postavljen je Ante Jonić, Danilo Smiljanić postao je politički komesar, a kao zamjenik zapovjednika postavljen je Božo Bilić Marjan.¹⁵⁷

¹⁴⁸ Isto, 65.

¹⁴⁹ Isto, 65

¹⁵⁰ NOB U DALMACIJI, 2, 321.

¹⁵¹ Isto, 265.

¹⁵² Isto, 265.

¹⁵³ Isto, 265.

¹⁵⁴ Isto, 311.

¹⁵⁵ Kvesić 1960, 334.

¹⁵⁶ Isto, 333.

¹⁵⁷ NOB U DALMACIJI, 2, 311.

Prva akcija bataljona bila je napad na Kosovo polje, gdje je zarobljen vođa četnika Pajo Popović¹⁵⁸ i odmah likvidiran.¹⁵⁹ Njegovi zarobljeni suradnici odvedeni su u štab zone. Nakon ispitivanja u štabu zone, morali su potpisati izjavu u kojoj piše da je Popović bio talijanski agent, koji je surađivao s ostalim četničkim vođama te vodio borbe protiv partizana.¹⁶⁰ Sedmorica Popovićevih suradnika koji su se „našli ponukani da dadu“ izjavu bili su: Aleksadar Jović, Bogdan Ljaković, Branko Berić, Ante Monti, Petar Bjegović, Nenad Sinobad i Davor Tripalo. Davor Tripalo bio je ubijen ubrzo nakon toga „jer je beznačajan i jer je dezertar iz naših redova. Dobit će što je zaslužio.“¹⁶¹ Ovo je napisao Maks Baće u svome izvještaju za Glavni štab, 24. lipnja, a u istom dokumentu možemo pročitati da su ostala šestorica poslana prema Glavnom štabu.¹⁶² Pored ove izjave, štab IV. operativne zone objavio je nekoliko izvoda iz pisama koje su Talijani, odnosno Guido Lucich i Popović izmjenjivali.¹⁶³

Izjava i pisma koje je štab IV. operativne zone objavio trebali su pokazati suradnju između četnika i Talijana, odnosno ocrniti četnike pred srpskim stanovništvom. Osim toga, partizani su prikazani kao borci za slobodu te su se pozivali na jedinstvo hrvatskog i srpskog naroda. Ubojstvom Paje Popovića i Baćinim političkim radom u svojstvu političkog komesara, štab IV. operativne zone želio je proširiti svoj utjecaj među srpskim stanovništvom. Ove političke poteze povlačio je upravo Baće kao politički komesar. Preživjele četnike Paje Popovića Baće je pretvorio u partizane koji su trebali raditi politički i utjecati na srpsko stanovništvo. Osim toga, od njih je primao i obavještajne informacije o stanju na terenu i osjećaja srpskog stanovništva, kao npr. 16. studenog 1942. godine kada se nalazio u Zapadnoj Bosni.¹⁶⁴

Ubrzo nakon formiranja Prvog dalmatinskog bataljuna formiran je i Drugi dalmatinski bataljun dana 20. lipnja na planini Dinari. Prvi i Drugi dalmatinski bataljun 23. lipnja nalazili su se na prostoru Kosova Polja gdje su vodili borbe s četnicima skupljenih iz susjednih krajeva radi osvete Paje Popovića.¹⁶⁵ Istog dana, formiran je Srednjodalmatinski NOP odred u koji su ušli oba bataljuna.¹⁶⁶ U štab odreda postavljeni su Vjekoslav Baričić kao zapovjednik, Ante

¹⁵⁸ Popović se odmetnuo početkom srpnja iz Kistanja, zajedno sa Simom Dubajićem.

¹⁵⁹ NOB U DALMACIJI 2, 322.

¹⁶⁰ Isto, 327 – 328.

¹⁶¹ Isto, 350.

¹⁶² Isto, 350.

¹⁶³ Isto, 334 – 337.

¹⁶⁴ NOB U DALMACIJI, knjiga 4, Institut za historiju radničkog pokreta Dalmacije, Split, 1983, 172.

¹⁶⁵ Kvesić 1960, 343.

¹⁶⁶ Isto, 343.

Roje kao politički komesar, Božo Bilić Marjan kao zamjenik zapovjednika.¹⁶⁷ Odred je brojao 400 pripadnika, a naređenje i upute o formiranju odreda donio je politički komesar IV. operativne zone, odnosno Maks Baće.¹⁶⁸

Osnivanje novih jedinica teklo je prema uputama i zaključcima rezolucije objavljene nakon vojno – političkog savjetovanja na Vješić Gori. Krajem lipnja zaslugom Maksa Baće na prostoru Dalmacije razvile su se jače partizanske jedinice. Prostor Dalmacije mogao se podijeliti na četiri različite zone gdje su djelovali odredi ili više bataljona.¹⁶⁹ U prvoj zoni djelovao je Sjevernodalmatinski NOP odred koji je vršio borbe s četnicima i Talijanima u Bukovici i Tromeđi na prostoru Sjeverne Dalmacije.¹⁷⁰ U drugoj zoni djelovao je novoformljeni Srednjodalmatinski NOP odred koji je se krajem mjeseca lipnja borio s četničkim snagama oko Kosova Polja, a koje su predvodili Mane Rokvić i pop Momčilo Đujić.¹⁷¹ Naređenje za osnivanje ovih jedinica dao je Maks Baće. Osim organiziranja ranije spomenutih jedinica, Baće je pomagao te davao upute za formiranje i djelovanje jedinica na prostoru Bosne, tj. djelovanje bataljona Starac Vujadin i Vojin Zirojević. Time je treća zona nad kojom je rukovodio štab IV. operativne zone bila sektor Livno – Grahovo – Glamoč.¹⁷² Posljednja zona obuhvaćala je prostor Južne Dalmacije u kojemu je djelovao bataljon Jozo Jurčević. Ukupan broj partizana na dan 1. srpnja na prostoru IV. operativne zone, dakle u cijeloj Dalmaciji do Neretve i na prostori Livna, Grahova i Glamoča, brojao je 1 800 partizana.¹⁷³

Dana 5. srpnja Baće je prisustvovao konferenciji štaba Srednjodalmatinskog NOP odreda i štabova bataljuna.¹⁷⁴ Najviše pažnje se pridonijelo ponašanju partizana prilikom upada u sela radi razoružavanja i skupljanja žita.¹⁷⁵ S obzirom na veliku glad u Dalmaciji i manjak hrane dostupne partizanskim jedinicama, Baće je krajem lipnja izdao zapovijed o žetvi žita koje su trebale izvršiti partizanske jedinice.¹⁷⁶ Žetva žita trebala se vršiti u hrvatskim selima te u nekim četničko nastrojenim selima. Većina hrvatskih sela bila je napuštena zbog straha od partizana, a ostala su prilikom dolaska partizana razoružana.¹⁷⁷ Od srpskih sela žetva je vršena

¹⁶⁷ Isto, 343.

¹⁶⁸ NOB U DALMACIJI, 2, 349.

¹⁶⁹ Isto, 363.

¹⁷⁰ Isto, 363 – 364.

¹⁷¹ Kvesić 1960, 344.

¹⁷² NOB U DALMACIJI, 2, 365.

¹⁷³ Isto, 368.

¹⁷⁴ Isto, 402.

¹⁷⁵ Isto, 402.

¹⁷⁶ Kvesić 1960, 353.

¹⁷⁷ Isto, 351.

oko manastira Dragović.¹⁷⁸ Osim naredbe o žetvi, Baće je naredio i kakvo mora biti držanje partizana, tj. da „svi partizani moraju da pokažu radinost, savjesnost, budnost i iznad svega raspoloženje i veselje pri radu.“¹⁷⁹ Od hrvatskih sela, žetva, razoružanje i pljačka stoke vršena je u Glavašima¹⁸⁰, Ježeviću¹⁸¹, Duvnjacima i Vinaliću.¹⁸² Selo Ježević bilo je napadnuto 4. srpnja od strane Srednjodalmatinskog NOP odreda, a u napadu je sudjelovao i Maks Baće. Selo je pružilo otpor, ali su partizani uspjeli zauzeti mjesto. Iz sela je odvedeno 40 mještana kao zarobljenika.¹⁸³ Potrebno je istaknuti kako je Leo Geršković, u svome pismu Maksu Baći, predložio „prosto za osvetu strijeljati nekoliko seljaka od zarobljenih, za koje se zna da su bili ustaše ili ustaški simpatizeri. Ovo radi akcije u drugim selima.“¹⁸⁴ Strijeljani stanovnici Ježevića trebali su poslužiti kao primjer ostalim hrvatskim selima da ne pružaju otpor. Iako u dokumentima partizanskih jedinica nema spomena o strijeljanjima niti o sudbini 40 zarobljenika, u izvješću Velike župe Cetina Ministarstvu unutrašnjih poslova NDH možemo pročitati da je nad stanovnicima Ježevića izvršen pokolj bez dodatnih informacija.¹⁸⁵ U obzir treba uzeti i činjenicu da je štab IV. operativne zone u izvještaju upućenom Glavnom štabu 5. kolovoza 1942. godine naveo Baću kao glavnog odgovornog za događaje u Ježeviću.¹⁸⁶ Kada sve ovo uzmemo u obzir možemo zaključiti da je u tom selu pored pljačke bilo i nekoliko ubijenih seljaka, a njih 40 je zarobljeno i odvedeno te je njihova sudbina nepoznata.

3.3. Dolazak Vrhovnog Štaba u Zapadnu Bosnu

Tijekom boravka PK KPH za Dalmaciju u Donjem Lapcu, donesena je naredba Glavnog štaba od 11. srpnja o imenovanju štaba IV. operativne zone. Tada je na mjestu komandanta ostao Vicko Krstulović, kao politički komesar postavljen je Ivica Kukoč, a kao operativni časnik Maks Baće.¹⁸⁷ Baće je imao dosta iskustva kao operativni i obavještajni časnik, a njegova izvješća za PK KPH za Dalmaciju, a kasnije i za Glavni štab, možemo pratiti od rujna 1941. godine, kada prvi put odlazi u partizanske jedinice na Dinari. On je pisao izvještaje svojih jedinica, a kao operativni časnik primao izvještaje podređenih jedinica, kao npr.

¹⁷⁸ Isto, 351.

¹⁷⁹ Isto, 351.

¹⁸⁰ NOB U DALMACIJI, 2, 376.

¹⁸¹ Isto, 380.

¹⁸² Isto, 1083.

¹⁸³ Isto, 1114.

¹⁸⁴ Isto, 383.

¹⁸⁵ Isto, 1095.

¹⁸⁶ NOB U DALMACIJI, knjiga 3, Institut za historiju radničkog pokreta Dalmacije, Split, 1982, 48.

¹⁸⁷ ZNOR V/5, 321.

Srednjodalmatinskog NOP odreda, Sjevernodalmatinskog NOP odreda. Drago Gizdić u svojoj knjizi *Dalmacija 1942.* piše da je „Maks Baće objedinjavao je svu obavještajnu službu u Dalmaciji.“¹⁸⁸

Krajem srpnja na prostor Zapadne Bosne su pristigle brojne partizanske snage na čelu s Vrhovnim štabom Narodnooslobodilačke partizanske i dobrovoljačke vojske Jugoslavije (od studenog 1942. Vrhovni štab Narodnooslobodilačke vojske i partizanskih odreda Jugoslavije; u daljnjem tekstu Vrhovni štab). Na čelu Vrhovnog štaba nalazio se Vrhovni komandant Josip Broz Tito, a pored njega načelnik štaba Arso Jovanović, Aleksandar Ranković, Milovan Đilas, Velimir Terzić i brojni drugi istaknuti komunisti koji su nakon rata postali krema komunističkog društva. Partizanske snage vođene Vrhovnim štabom koncentrirale su se na prostoru zapadne Bosne, poglavito Livna, koji je spadao pod rukovodstvo IV. operativne zone. Dolaskom Vrhovnog štaba i proleterskih brigada u zapadnu Bosnu dolazi do povezivanja dalmatinskih partizana s vodećim komunistima koji postupno preuzimaju glavni utjecaj na snage dalmatinskih partizana, poglavito nad Maksom Baćom, što ćemo pokazati u daljnjem tekstu.

Prvi kontakt štaba IV. operativne zone s Vrhovnim štabom bio je na sastanku održanom 26. srpnja u selu Donji Malovan, na planini Cincar.¹⁸⁹ Na njemu su dalmatinski partizani iznijeli izvještaj o situaciji na terenu u Dalmaciji, a Vrhovni štab je članovima štaba IV. operativne zone zadao konkretne zadatke kojima su trebali pristupiti. Vrhovni štab je štabu IV. operativne zone zapovjedio formiranje većih partizanskih jedinica, tj. brigada kao glavni zadatak, a iznio je i zadatke vezane uz predstojeći napad na Livno.¹⁹⁰ Nakon održanih sastanaka Krstulović i Kukoč su se zaputili nazad prema Dinari gdje su stigli 1. kolovoza, dok je Baće ostao na prostoru Livna i održavao veze između Vrhovnog štaba i štaba IV. operativne zone.¹⁹¹ Dolazak Vrhovnog štaba u zapadnu Bosnu označava prekretnicu u razvoju partizanskog pokreta na prostoru NDH, a poglavito na prostoru Dalmacije. Nakon uspostavljanja kontakta s Vrhovnim štabom, štab IV. operativne zone počinje izvršavati njegove naredbe, poglavito Baće, a veći broj partizanskih jedinica i pojedinaca iz Dalmacije dolazi na prostor Bosne. Dalmatinske snage bile su angažirane u napadu na Livno koji je trebao biti izvršen 29. srpnja.¹⁹² Sukladno s uputama Vrhovnog štaba, štab IV. operativne zone naredio je Srednjodalmatinskom NOP

¹⁸⁸ Gizdić 1959, 547.

¹⁸⁹ ZNOR V. sv., knjiga 6, Vojnoistorijski institut Jugoslovenske narodne armije, Beograd, 1954. 49

¹⁹⁰ Kvesić 1960, 389.

¹⁹¹ NOB U DALMACIJI, 3, 32.; Isto, 44.

¹⁹² Gizdić 1959, 409.

odredu da zauzme sve prometnice koje vode od Livna prema Dalmaciji.¹⁹³ Napad na grad trebale su izvršiti I. i III. proleterska brigada koje su na ovaj prostor došli zajedno s Vrhovnim štabom.¹⁹⁴ Brigadama su pomoći trebali bataljuni Starac Vujadin i Vojin Zirojević, koji su bili pod upravom IV. operativne zone.¹⁹⁵ Od dalmatinskih snaga u borbi za Livno sudjelovali su i partizani iz Južne Dalmacije, odnosno pripadnici bataljona Josip Jurčević koji su trebali kontrolirati južne pravce prema Livnu.¹⁹⁶ Međutim, napad na Livno izvršen je tek 5. kolovoza, kada su partizani uspješno zauzeli grad.¹⁹⁷ Nakon zauzimanja grada, štab IV. operativne zone preselio se na ovo područje s planine Dinare oko 10 kolovoza, a sjedište štaba bilo je u župnoj kući u Livnu.¹⁹⁸ Od ovog razdoblja vidljivo je da radom IV. operativne zone upravlja Vrhovni štab, a ne Glavni štab Hrvatske kako je to ranije bilo dogovoreno prilikom formiranja zone.

Nakon zauzimanja Livna, jedinice podređene štabu IV. operativne zone i proleterske brigade započele su akcije čišćenja hrvatskih sela koja su pružala oružani otpor iz straha od partizana.¹⁹⁹ Da je njihov strah bio opravdan navode čak i jugoslavenski povjesničari. Tako Sibe Kvesić u svojoj knjizi *Dalmacija u narodnooslobodilačkoj borbi* piše: „kad su borci IV. čete (bataljona Starac Vujadin) ušli u Čelebić, u njima se pojavio osvetnički nagon.“ Osim toga, štab IV. operativne zone je 26. srpnja upozorio na držanje u zauzetim hrvatskim selima riječima „trebate paziti da ne dođe do pljačke i klanja nad mirnim i nevinim hrvatskim stanovništvom“, a „naročitu pažnju u tom smislu trebate obratiti Bataljonu Starac Vujadin“.²⁰⁰ Ovo upozorenje štaba IV. operativne zone treba razumjeti kao politički potez kojim se sprječava pogoršanje odnosna hrvatskog stanovništva Livna prema partizanima. Aleksandar Ranković u svome izvještaju od 15. kolovoza Josipu Brozu Titu piše da je stanovništvo prestravljeno te se zbog toga postupalo oprezno u likvidaciji stanovništva.²⁰¹ Osim likvidacija stanovništva koju je potvrdio i sam Ranković, vršena je i pljačka stanovništva i konfiskacija imovine.²⁰² U Rankovićevom dokumentu saznajemo da je nakon zauzimanja Livna bilo 120 strijeljanih, a broj ubijenih je sigurno i veći jer je Ranković naveo i „samovoljno obračunavanje za stare račune“.²⁰³ U akcijama čišćenja sela sudjelovale su snage Srednjodalmatinskog NOP odreda,

¹⁹³ Isto, 409.

¹⁹⁴ Kvesić 1960, 389.

¹⁹⁵ Gizdić 1959, 437.

¹⁹⁶ NOB U DALMACIJI, 2, 468.

¹⁹⁷ Kvesić 1960, 392.

¹⁹⁸ Gizdić 1959, 455.

¹⁹⁹ Kvesić 1960, 392.

²⁰⁰ NOB U DALMACIJI, 2, 450-451.

²⁰¹ ZNOR, XII. sv., knjiga 2, Vojnoistorijski institut Jugoslovenske narodne armije, Beograd 1954, 308.

²⁰² Isto, 308.

²⁰³ Isto, 310.

III. proleterske brigade i bataljuni Vojin Zirojević i Starac Vujadin. Pitanje stradanja hrvatskih sela i stanovništva nakon zauzimanja Livna 5. kolovoza potrebno je detaljnije ispitati i znanstveno istražiti.

U akcijama čišćenja sela sudjelovao je i Maks Baće, koji se 7. kolovoza nalazio na prostoru Prologa, zajedno s III. proleterskog brigadom.²⁰⁴ Nije jasno iz kojeg razloga je Maks Baće bio u sastavu III. proleterske brigade, a ne u sastavu jedne od partizanskih jedinica pod njegovom operativnom zonom. Baće se u Livno vratio 7. kolovoza, a tijekom boravka u gradu služio je kao veza između dalmatinskih partizana, tj. štaba IV. operativne zone i Vrhovnog štaba. Kako bi se brigade u Dalmaciji mogle bolje organizirati, Vrhovni štab je uz pomoć Maksa Baće naredio mobiliziranje nenaoružanih dalmatinskih partizana, od kojih 150 iz bataljona Josip Jurčević te 60ak iz Srednjodalmatinskog NOP odreda, u sastav I. proleterske brigade, kako bi ovi pojedinci stekli iskustvo te kasnije poslužili kao jezgra budućih brigada.²⁰⁵ Osim toga, do kraja rujna u proleterske brigade upućeno je oko dvije tisuće partizana iz Dalmacije, a veliku ulogu u tome imao je upravo Baće.²⁰⁶ Stav da su Dalmatinci upućeni u proleterske brigade radi stjecanja iskustva iznijeli su jugoslavenski povjesničari, međutim kasniji tretman i položaj Dalmatinaca pokazuje da su oni bili korišteni kao popuna proleterskih brigada te najizloženiji opasnosti i pogibelji.

Rad na formiranju prve dalmatinske brigade nastavio se 6. rujna kada je u selu Dobro po naređenju IV. operativne zone formirana 1. dalmatinska narodnooslobodilačka udarna (NOU) brigada. U njen sastav ušli su bataljuni Srednjodalmatinskog NOP odreda, koji su dobili nazive Ante Jonić i Tadija Anušić, bataljun Bude Borjan iz Sjevernodalmatinskog NOP odreda te bataljun Josip Jurčević. Ukupan broj partizana u ovoj brigadi iznosio je 1 217 pripadnika.²⁰⁷ Kao zapovjednik brigade postavljen je Petar Četković Pero koji je po narodnosti bio Crnogorac, kao politički komesar Ante Kronja Cenčo, kao načelnik štaba Rudolf Primorac koji je također bio Crnogorac, a kao obavještajni časnik Ivan Grubiša.²⁰⁸ Zapovjednik brigade je na to mjesto došao iz sastava I. proleterske brigade, kao i članovi političkog odjela Risto Lekić i Paško Romac Zdravko te zamjenici zapovjednika 3. i 4. bataljona Petar Radević Pero i Dimitrije Vojvodić Zeko.²⁰⁹ Drugo naređenje Vrhovnog štaba po pitanju organizacije partizanskih jedinica bilo je naređenje štabu IV. operativne zone iz kolovoza o formiranju bataljuna na

²⁰⁴ NOB U DALMACIJI, 3, 86.

²⁰⁵ Isto, 116-117.; Isto, 107.

²⁰⁶ Novović 1986, 53.

²⁰⁷ Isto, 53.

²⁰⁸ Isto, 55.

²⁰⁹ Isto, 109.

prostoru Livanjskog i Duvanjskog polja.²¹⁰ Bataljun je formiran 4. rujna po uputi Vrhovnog štaba, a dobio je zadatke sukladno uputama Vrhovnog štaba.²¹¹ Istog dana formiran je i Treći dalmatinski odred, koji je obuhvatio novoformirani Duvanjski bataljun, bataljun Vojin Zirojević i dijelove bataljuna Josip Jurčević. Kao zapovjednik odreda postavljen je Petar Bogunović, a dužnost političkog komesara dobio je Neđo Bošković.²¹²

Naređenje za formiranje Trećeg dalmatinskog odreda izdao je Velimir Terzić kao načelnik štaba IV. operativne zone.²¹³ Velimir Terzić po narodnosti Crnogorac, bio je predratni član jugoslavenske vojske i zamjenik zapovjednika V. proleterske brigade²¹⁴, a na mjesto načelnika štaba IV. operativne postavio ga je Vrhovni štab nakon zauzimanja Livna.²¹⁵ Funkcija načelnika štaba bila je novost u štabu IV. operativne zone, a možemo pretpostaviti kako je ona uvedena radi lakše kontrole zone od strane Vrhovnog štaba. Nakon dolaska Terzića u štab IV. operativne zone početkom rujna formiran je i II. odsjek unutar toga štaba, a on je zapravo bio obavještajni odsjek štaba zone.²¹⁶ Njime je upravljao Maks Baće, kako vidimo iz potpisa jednog dokumenta od 10. listopada 1942. godine.²¹⁷ Ovaj odsjek formiran je najkasnije 8. rujna, kada se II. odsjek spominje po prvi put.²¹⁸ Odsjek je formiran po uzoru na Vrhovni štab, a po uputama Velimira Terzića, koji je znatno doprinio razvoj obavještajne službe u partizanskim redovima.

Maks Baće je nastavio s radom organiziranja novih partizanskih jedinica. Tom svrhom, 8. rujna je poslan je strane štaba IV. operativne zone na prostor planine Dinare, gdje je trebao pristupiti organiziranju nove brigade s Ivicom Kukočem.²¹⁹ S obzirom da je bataljun Bude Borjan iz Sjevernodalmatinskog NOP odreda već ušao u sastav I. dalmatinske NOU brigade, Baće je dobio zadatke reorganiziranja bataljuna Branko Vladušić.²²⁰ Bataljun Branko Vladušić dobio je zapovijed da se 17. rujna prebaci na prostor Peulja u zapadnoj Bosni.²²¹ Tamo je trebao sudjelovati u borbi za Bosansko Grahovo uz snage I. proleterske brigade i IV. krajiške brigade.²²² Ovo naređenje izdao je Arso Jovanović, član Vrhovnog štaba i njegov načelnik.²²³

²¹⁰ NOB U DALMACIJI, 3, 121.

²¹¹ Isto, 215.

²¹² Isto, 213.

²¹³ Isto, 215.

²¹⁴ Isto, 207.

²¹⁵ Gizdić 1959, 409.

²¹⁶ ZNOR V. sv., knjiga 8, Vojnoistorijski institut Jugoslovenske narodne armije, Beograd, 1955, 142.

²¹⁷ Isto, 142.

²¹⁸ NOB U DALMACIJI, 3, 261.

²¹⁹ ZNOR V. sv., knjiga 7, Vojnoistorijski institut Jugoslovenske narodne armije, Beograd, 1954, 99.

²²⁰ NOB U DALMACIJI, 3, 301.

²²¹ Isto, 301.

²²² Isto, 295.

²²³ Isto, 296.

Pored toga, Jovanović je u svome naređenju pozvao Maksa Baću da dođe na određeni prostor skupa s bataljunom. Baće je dobio zadatak povezati se sa štabom I. proleterske brigade, čiji je komandant bio Koča Popović, a tamo je trebao ostati cijelo vrijeme izvođenja operacija kao operativni časnik napada na grad.²²⁴ Ovo je drugi put u kratkom vremenu da jedna od proleterskih brigada, odnosno načelnik Vrhovnog štaba Jovanović poziva Baću da se pridruži njihovom štabu. Logično je razmišljanje da je Baće trebao ostati pri štabu bataljona Branko Vladušić kojemu je bio nadređen, međutim on je upućen u štab I. proleterske brigade.

Napad na Bosansko Grahovo ipak nije izvršen jer su brigade iz Hrvatske kasnile te je napad odgođen.²²⁵ U to vrijeme Baće je nastavio rad na formiranju novih jedinica, kao i rad na svojim operativnim poslovima. Tako je 3. listopada formirana II. dalmatinska brigada na prostoru sela Uništa, a njeno organiziranje vodio je sam Baće.²²⁶ U sastav brigade ušli su bataljuni Branko Vladušić, Dinarski bataljun te novoformirani Vaganjski bataljun.²²⁷ U štab brigade ušli su Ljubo Vučković kao zapovjednik, ranije zapovjednik IV. crnogorske brigade, zatim Ante Jurlina Marko kao politički komesar. Zamjenik zapovjednika postao je Jovo Martić, a zamjenik komesara Jovo Kapičić. Ljubo Vučković i Jovo Kapičić bili su raniji pripadnici proleterskih brigada, a po narodnosti Crnogorci. Vrijedi napomenuti kako je u sastav II. proleterske brigade ušao i Simo Dubajić kao zamjenik komandanta I. bataljona brigade.²²⁸ Dubajić je po drugi puta postavljen na više mjesto u jednoj od partizanskih jedinica od strane Maksa Baće.

Važno je istaknuti kako su na čelo I. i II. dalmatinske brigade došli Crnogorci iz proleterskih brigada, a načelnik štaba IV. operativne zone Velimir Terzić također je bio Crnogorac. Utjecaj Crnogoraca na dalmatinske partizane vidljiv je i iz činjenice da je Arso Jovanović, načelnik Vrhovnog štaba, a po narodnosti Crnogorac izdavao zapovijedi bataljunu Branko Vladušić i pozvao Maksa Baću da se pridruži štabu I. proleterske brigade. Osim postavljanja rukovoditelja iz proleterskih brigada u dalmatinske jedinice i Dalmatinci su odlazili u sastave proleterskih brigada. Dalmatinski partizani su slani nenaoružani u proleterske brigade kako bi popunili njihove redove. Popunjavanje brigade pripadnicima dalmatinskih

²²⁴ Isto, 295.; ZNOR V/7, 301.

²²⁵ Vuksanović 1981, 135.

²²⁶ Kvesić 1960, 421 – 423.

²²⁷ Isto, 421 – 423.

²²⁸ Gizdić 1959, 588.

partizanskih snaga zapovjedio je Vrhovni štab.²²⁹ Popunjavanjem je rukovodio Maks Baće, koji je dovodio „višak“ partizana u redove proleterskih brigada.²³⁰

U skladu s time, Baće je na prostor Tičeva, gdje se nalazila I. proleterska brigada doveo oko 200 nenaoružanih partizana.²³¹ To nam potvrđuje i činjenica da Baće nije bio prisutan prilikom imenovanja II. dalmatinske brigade 3. listopada, iako je najviše doprinio njenom imenovanju.²³² Osim toga, II. dalmatinska brigada se nakon imenovanja prebacila na prostor Tičeva i Peulja, a bila je angažirana oko akcija u okolici Bosanskog Grahova.²³³ Na tom prostoru nalazio se i Maks Baće, što nam potvrđuje i činjenica da su njegov bicikl ukrali četnici prilikom pokušaja proboja iz Bosanskog Grahova, kako saznajemo iz izvještaja II. dalmatinske brigade štabu IV. operativne zone od 10. listopada.²³⁴ Ovo nam pokazuje da je Maks Baće izbivao iz štaba IV. operativne zone, a rukovodio je formiranju brigada, rasporedu dalmatinskih partizana u proleterske brigade i djelovao unutar štabova proleterskih brigada, a sve po naređenju Vrhovnog štaba tj. Arse Jovanovića kao načelnika.

Štab IV. operativne zone prebacio se na prostor Glamoča 12. listopada zajedno s 140 pripadnika partizanskog pokreta koji su upućeni prema II. proleterskoj brigadi u Drvaru.²³⁵ Pored toga, II. dalmatinska brigada se također trebala uputiti prema ovom prostoru gdje je trebala oformiti udarnu grupu za zaštitu prostora između Bosanskog Grahova i Drvara.²³⁶

Dana 22. listopada Baće je stigao na prostor Glamoča gdje se nalazio štab IV. operativne zone, kojemu je prenio obavijesti i zadatke dobivene na sastanku s Vrhovnim štabom.²³⁷ Pored održavanja veza između Vrhovnog štaba i štaba IV. operativne zone, Baće je na prostoru zapadne Bosne obavljao i svoje obavještajne dužnosti, a služio je i kao veza između proleterskih, krajiških i dalmatinskih snaga. Da je Baće doista radio na obavještajnim poslovima, pokazuje nam dokument koji je napisao Josip Broz Tito kao Vrhovni komandant NOP i DVJ 21. listopada. U izvještaju stoji da je štab IV. operativne zone, a zapravo Maks Baće, obavijestio Vrhovni štab o koncentraciji većih neprijateljskih snaga u svrhu napada prema

²²⁹ ZNOR, XII. sv., knjiga 6, Vojnoistorijski institut Jugoslovenske narodne armije, Beograd, 1957, 165

²³⁰ Isto, 16.

²³¹ NOB U DALMACIJI, 3, 349.

²³² Isto, 349.

²³³ Gizdić 1959, 598.

²³⁴ ZNOR V. sv., knjiga 30, Vojnoistorijski institut Jugoslovenske narodne armije, Beograd, 1963, 435.

²³⁵ NOB U DALMACIJI, 4, 57.; Gizdić 1959, 606.

²³⁶ Isto, 205.

²³⁷ NOB U DALMACIJI, 4, 87.

Livnu.²³⁸ Napad se doista i dogodio 22. listopada, a ustaške snage zauzele su grad 23. listopada.²³⁹

3.4. Formiranje prvih divizija

Početkom mjeseca studenog Vrhovni štab prišao je formiranju divizija od partizanskih snaga koje su se nalazile na prostoru Zapadne Bosne i na granici s Hrvatskom. Divizije su bile zamišljene kao viši stupanj u razvoju partizanskih jedinica, a sastojale su se od više brigada. U te novoformirane divizije ušle su i dalmatinske brigade. I. dalmatinska brigada ušla je u sastav III. udarne divizije, dok je II. dalmatinska brigada ušla u sastav II. proleterske divizije.²⁴⁰ Maks Baće je nakon formiranja divizija bio upućen u štab II. proleterske divizije prema narednji Vrhovnog štaba od 5. studenog.²⁴¹ Prilikom formiranja II. proleterske divizije 5. studenog u njen sastav ušle su II. proleterska brigada, IV. proleterska crnogorska (nadalje IV. crnogorska brigada) brigada i II. dalmatinska brigada.²⁴² Ranije smo naveli kako je Baće bio pozivan u štab II. proleterske brigade, čiji je zapovjednik Peko Dapčević postao zapovjednik II. proleterske divizije, kako to možemo iščitati iz dostupnih dokumenata.²⁴³ Ostali rukovoditelji divizije bili su Mitar Bakić kao politički komesar te Jovo Vukotić kao načelnik štaba divizije.²⁴⁴ Spomenuta trojica bili su po narodnosti Crnogorci, a iako je i II. dalmatinska brigada ušla u sastav ove divizije nitko od njenih rukovoditelja nije ušao u najviši zapovjedni krug.

Divizija je dobila zadatak blokiranja pravaca iz Dalmacije prema Bosanskom Grahovu, ponajviše oko Knina i u dolini Cetine te eventualno zauzimanje samog mjesta Bosansko Grahovo.²⁴⁵ Vrhovni štab je upravo iz tog razloga naredio Baći dolazak u štab II. proleterske divizije koji je bio dobar poznavatelj prilika na grahovskom sektoru i na prostoru Sjeverne Dalmacije.²⁴⁶ Baće je 12. studenog stigao u štab II. proleterske divizije, kako saznajemo iz izvještaja ove divizije upućenog Vrhovnom štabu 13. studenog.²⁴⁷ Možemo pretpostaviti kako se Baće uputio prema Sjevernoj Dalmaciji gdje je ranije bio politički komesar Kombiniranog odreda. Od akcija II. proleterske divizije u Dalmaciji nakon dolaska Maksa Baće valja istaknuti

²³⁸ ZNOR XII/6, 344.

²³⁹ NOB U DALMACIJI, 4, 102.

²⁴⁰ Kvesić 1960, 433.

²⁴¹ ZNOR XII/6, 387.

²⁴² NOB U DALMACIJI, 4, 167.; Kvesić 1960, 433.

²⁴³ NOB U DALMACIJI, 4, 184.

²⁴⁴ Isto, 184.

²⁴⁵ ZNOR XII/6, 342.

²⁴⁶ Isto, 342.

²⁴⁷ NOB U DALMACIJI, 4, 164.

zauzimanje sela Maovice 13. studenog prilikom čega je stradalo osam hrvatskih seljaka.²⁴⁸ Dana 20. studenog Baće je pristigao u Muć gdje se nalazila III. dalmatinska brigada koja je formirana nekoliko dana ranije, 12. studenog u Zlopolju.²⁴⁹ Baće je na ovaj prostor došao s ciljem reorganiziranja brigade. Brigada se sastojala od Mosečkog i Mosorskog bataljuna, a u njenom sastavu nalazila se i Rogoznička četa.²⁵⁰ Zapovjednik brigade bio je Branko Dude, a politički komesar Mate Ujević.²⁵¹ Nakon dolaska Maksa Baće u brigadi je formirano tri bataljuna.²⁵² Osnovni cilj reorganizacije bilo je stvoriti pokretnu brigadu koja nije vezana za teren.²⁵³ Nakon reorganiziranja III. dalmatinske brigade Baće se nalazio u Koljanima 25. studenog, od kud se uputio prema Tičevu u štab II. proletherske divizije.²⁵⁴

Činjenicu da je Baće nastavio na formiranju partizanskih jedinica pokazuje nam i Baćino naređenje od 15. prosinca o formiranju partizanske čete na Kamešnici.²⁵⁵ Kao zapovjednik čete imenovan je Vlado Pezelj, a za političkog komesara Dujo Biloderić.²⁵⁶ Četa je od Baće dobila političke i vojne zadatke, koji su se ogledali u postavljanju zasjeda i osnivanju Narodnooslobodilačkih odbora (nadalje NOO). Poseban naglasak stavljen je na „čišćenje sela od istaknutih narodnih neprijatelja, špijuna i upornih neprijatelja narodno – oslobodilačke borbe“, kako je to napisao Maks Baće u svom naređenju o osnivanju čete.²⁵⁷ Da je ova naredba shvaćena ozbiljno pokazuje i likvidacija Marka i Ivana Odrljina iz Košuta, izvršena 23. prosinca. Naredbu za ubojstvo izdao je Maks Baće, a presudu su potpisali Baće i Ivan Perković iz Kamešničke čete.²⁵⁸ Seljaci iz Košuta ubijeni su zbog sumnje da su špijuni i zbog navodne veze s Talijanima i ustašama.²⁵⁹

U pismu štaba IV. operativne zone upućenom Maksu Baći od 25. prosinca saznajemo da je Baće, pored rukovodstva nad Obavještajnim centrom u Dalmaciji trebao preuzeti i kontrolu nad Obavještajnim centarom u Hercegovini.²⁶⁰ Tu je odluku donio PK KPH za Dalmaciju u skladu s naređenjem Vrhovnog štaba.²⁶¹ Ovaj dokument nam potvrđuje da je Baće

²⁴⁸ Isto, 168.

²⁴⁹ Grgurević 1971, 6.

²⁵⁰ NOB U DALMACIJI, 4, 194.

²⁵¹ Grgurević 1971, 8 – 9.

²⁵² NOB U DALMACIJI, 4, 195.

²⁵³ Isto, 194.

²⁵⁴ Isto, 196.

²⁵⁵ Isto, 275.

²⁵⁶ Isto, 275.

²⁵⁷ Isto, 275.

²⁵⁸ Josip DUKIĆ, „Partizanske likvidacije u Cetinskom dekanatu za vrijeme Drugoga svjetskog rata i u poraću (1941.-1947.)“, 169.

²⁵⁹ Isto, 169.

²⁶⁰ NOB U DALMACIJI, 4, 345.

²⁶¹ Isto, 345.

u svojim rukama držao obavještajnu službu u Dalmaciji, bio zadužen za njeno organiziranje i djelovanje, a pored toga tu je dužnost trebao preuzeti i za prostor Hercegovine. Dana 27. prosinca Baće se opet nalazio na prostoru Muća, od kud je napisao izvještaj o političkom i vojnom stanju u sjevernoj i srednjoj Dalmaciji za štab IV. operativne zone.²⁶² Iz ovog njegovog izvještaja vidimo da je pored obavještajnih i organizacijskih poslova upravljao i skoro cijelom vojno - političkom situacijom na prostoru Sjeverne i Srednje Dalmacije.²⁶³ Jedno od takvih političkih pitanja bio je i utjecaj HSS-a koji je ta stranka još uvijek uživala. Baće je u svrhu rješavanja tog pitanja organizirao sastanak između komunista i Ive Smolčića, HSS-ovca iz Sinja.²⁶⁴

4. Godina 1943.

4.1. Grupa NOP odreda Dalmacije

Početakom 1943. godine, Maks Baće je nastavio svoj rad na organiziranju partizanskih jedinica. Dana 10. siječnja Baće je sudjelovao na sastanku s Ljubišom Uroševićem, komandantom sektora Bosansko Grahovo.²⁶⁵ Sastanak se održao u okolici Vrlike, a pored spomenutih na sastanku su prisustvovali i Ante Marasović Mirko, član PK KPH za Dalmaciju, te zapovjednik i politički komesar III. dalmatinske brigade Branko Dude i Ante Roje.²⁶⁶ Razgovaralo se o situaciji u Dalmaciji, poglavito o Sjevernoj Dalmaciji i Kninskom bataljunu koji je bio u fazi formiranja. Potvrda za sudjelovanje Maksa Baće u formiranju i tog bataljuna i imenovanju rukovodećeg kadra jest činjenica da je Baće u dogovoru s Antom Marasovićem smijenio političkog komesara bataljuna Slavka Ježića, no dodatnih informacija o formiranju bataljuna nemamo.²⁶⁷ Ovu informaciju naveo je sekretar OK Knin Jerko Paltrinjeri Brko u izvještaju od 25. siječnja upućenog PK KPH za Dalmaciju.²⁶⁸

²⁶² Isto, 345.

²⁶³ Isto, 345 – 348.

²⁶⁴ Isto, 348.

²⁶⁵ Isto, 336.

²⁶⁶ NOB U DALMACIJI, knjiga 5, Institut za historiju radničkog pokreta Dalmacije, Split, 1983, 35.

²⁶⁷ Isto, 96.

²⁶⁸ Isto, 97.

S obzirom na činjenicu da se Baće u siječnju spominje manje nego ranije, možemo pretpostaviti da se on posvetio obavještajnom radu. To nam pokazuje i izvještaj o boravku četničkog vođe Dobroslava Jevđevića na Korčuli u kojem je s velikom detaljnošću opisan njegov razgovor u „intimnom društvu“.²⁶⁹ Iako ovaj dokument nije potpisan, možemo pretpostaviti kako je on djelo Maksa Baće zbog njegovih pozicija u obavještajnim službama. Drugi dokument koji potvrđuje Baćinu obavještajnu djelatnost jest izvješće Komande Šibensko – drniške čete od 28. siječnja o akcijama i političkoj situaciji na području Drniša.²⁷⁰ Pismo je upućeno Baći, a na kraju stoji „O svemu ovome u buduće ćemo vas obavještavati redovito.“

Početak veljače, formirana je V. dalmatinska brigada na prostoru Zapadne Bosne. Sibe Kvesić u svojoj knjizi *Dalmacija u NOBU*, navodi kako je brigada formirana početkom veljače u Bosanskom Grahovu.²⁷¹ Njegovu informaciju možemo uzeti kao vjerodostojnu zbog ranijih naređenja Vrhovnog štaba. Naime, 25. prosinca 1942. godine pomoćnik načelnika Vrhovnog štaba Pavle Ilić Veljko šalje direktivu štabu IV. operativne zone o formiranju IV. i V. dalmatinske brigade.²⁷² U toj direktivi piše da se na prostoru Bosanskog Grahova treba oformiti V. dalmatinska brigada, a taj zadatak treba izvršiti Maks Baće, a on je uz to zadužen i za obavještajne zadatke na tom prostoru.²⁷³ Pored toga, u naređenju od 27. prosinca pomoćnika načelnika Vrhovnog štaba ponovljena je zapovijed o odlasku Baće na teren Bosanskog Grahova u svrhu formiranja brigade.²⁷⁴ Potrebno je napomenuti da je Ilić postao kasniji zapovjednik VIII. korpusa, a Maks Baće načelnik štaba VIII. korpusa. Iz navedenog možemo zaključiti da je formiranju brigade rukovodio Maks Baće, opet prema naređenju Vrhovnog štaba tj. zamjenika načelnika Ilića. U štab brigade ušli su Vojin Popović kao zapovjednik, a Vlado Bagat kao politički komesar.²⁷⁵ U sastav brigade ušli su Dinarski, Kninski i Primorski udarni bataljun.²⁷⁶

Sljedeći stupanj u razvoju partizanskih jedinica nakon brigade bile su divizije. Tako je dana 13. veljače od dalmatinskih partizanskih snaga formirana IX. dalmatinska divizija.²⁷⁷ U sastav divizije ušle su III., IV. i V. dalmatinska brigada.²⁷⁸ Rukovoditelji iz štaba IV. operativne

²⁶⁹ Isto, 9.

²⁷⁰ ZNOR V. sv., knjiga 11, Vojnoistorijski institut Jugoslovenske narodne armije, Beograd, 1955, 280.

²⁷¹ Kvesić 1960, 510.

²⁷² ZNOR, XII. sv., knjiga 7, Vojnoistorijski institut Jugoslovenske narodne armije, Beograd, 1959, 153.

²⁷³ Isto, 153 – 157.

²⁷⁴ Isto, 175.

²⁷⁵ Gizdić 1962, 91.

²⁷⁶ Isto, 91.

²⁷⁷ Kvesić 1960, 512.

²⁷⁸ NOB U DALMACIJI, 5, 175.

zone postali su rukovoditelji štaba IX. dalmatinske divizije. Kao zapovjednik divizije postavljen je Vicko Krstulović, a njegov zamjenik postao je Ante Banina. Kao politički komesar postavljen je Ivica Kukoč, načelnik štaba postao je Josip Škorpik, a njegov zamjenik Ljubo Urošević.²⁷⁹ Potrebno je primijetiti da Maks Baće nije ušao u štab IX. divizije o čemu će više riječi biti kasnije. IX. dalmatinska formirana je u okolici Imotskog, nakon partizanskog zauzimanja tog grada.²⁸⁰ U brigade su upućeni Maks Baće i Ivica Kukoč 11. veljače kako bi organizirali formiranje divizije, kako saznajemo iz izvještaja Aleksandra Rankovića upućenom Josipu Brozu Titu kao Vrhovnom komandantu.²⁸¹ U istom izvješću, Ranković se na jednom mjestu založio za Maksa Baću te napisao: „drug Milić je do sada bio prilično zapostavljen u Štabu. Istina, on nije pravio od toga nikakvo pitanje, ali meni se čini da je taj drug većih vrednosti nego što se misli.“²⁸² Treba uzeti u obzir da je Ranković bio glavni odgovorni za rad partizanskih, tj. jugoslavenskih obavještajnih službi te je zbog toga ova informacija značajna kao i zbog kasnije Baćine uloge u obavještajnim službama. Također, Ranković je na sastanku s PK KPH za Dalmaciju predložio Baću za komandanta novog štaba Grupe NOP odreda Dalmacije.²⁸³

Štab Grupe NOP odreda Dalmacije je zamišljen kao štab koji bi pod svojom upravom imao partizanske odrede u Dalmaciji nakon predviđenog odlaska IX. dalmatinske divizije prema Neretvi zbog očekivanog napada njemačkih, talijanskih i ustaških snaga.²⁸⁴ Štab je trebao organizirati obranu napuštenog prostora, a isto tako raditi i politički.²⁸⁵ Sukladno tome, dana 12. veljače formiran je štab Grupe NOP odreda Dalmacije od strane PK KPH za Dalmaciju i njegovog sekretara Vicka Krstulovića.²⁸⁶ Štab je trebao biti izravno podređen PK KPH za Dalmaciju, a kao zapovjednik imenovan je Maks Baće, dok je na mjesto političkog komesara postavljen Ratomir Kokić Ante.²⁸⁷ U sastav Grupe NOP odreda ušli su Biokovski, Vodički, Šibenski, Prominski, Trogirski, Dinarski, Mučki, Kamešnički i Mosorski NOP odredi.²⁸⁸ U odredima se nalazilo oko 50 partizana, a osim vojnog, naglasak je stavljen i na političko djelovanje, a odredi su se s vremenom trebali razviti u brigade.²⁸⁹

²⁷⁹ Gizdić 1962, 112.

²⁸⁰ Isto, 112.

²⁸¹ NOB U DALMACIJI, 5, 176.

²⁸² Isto, 176.

²⁸³ Isto, 176.

²⁸⁴ Isto, 176.

²⁸⁵ Isto, 181.

²⁸⁶ Isto, 181.

²⁸⁷ Isto, 181.

²⁸⁸ Isto, 184.

²⁸⁹ Isto, 197.; Isto, 194.

Jedan od prvih dostupnih izvještaja ove Grupe jest izvještaj obavještajnog odsjeka, zapravo Centra II. odsjeka od 6. ožujka upućenog Glavnom štabu Hrvatske.²⁹⁰ S obzirom da je Maks Baće bio glavni odgovorni za rad obavještajne službe u IV. operativnoj zoni, koja je također imala II. odsjek i njegov centar odgovoran za obavještajni rad, možemo pretpostaviti da je Baće nastavio to djelovanje i u štabu Grupe NOP odreda za Dalmaciju. U izvještaju od 6. ožujka opisano je stanje u Makarskoj, Sinju, Drnišu i Splitu te ostalim manjim mjestima u Dalmaciji.²⁹¹ Pored informacija navedeno je i kodno ime osobe koja je informaciju pružila, a izvještaj nam pokazuje visok stupanj razvijenosti obavještajne službe u Dalmaciji. Možemo zaključiti da je odlaskom štaba IV. operativne zone i IX. dalmatinske divizije prema Crnoj Gori tijekom tzv. Četvrte neprijateljske ofenzive Maks Baće postao odgovoran za vojno, političko i obavještajno djelovanje u Sjevernoj, Srednjoj i Južnoj Dalmaciji. Njegovo obavještajno djelovanje smo već prikazali, a potvrdu za njegov politički rad nalazimo u pismu štaba Grupe NOP odreda za Dalmaciju upućenog Svetislavu Stefanoviću Ćeći 14. ožujka 1943. godine. U njemu možemo vidjeti da je Baće sudjelovao na sastancima okružnih komiteta, kao npr. na sastanku OK za Srednju Dalmaciju održanog 27. i 28. veljače u Brštanovu.²⁹² Njegov rad na vojnom polju, a poglavito u smislu organiziranja partizanskih jedinica vidljiv je i iz njegove uloge prilikom formiranja Splitskog NOP odreda. Ovaj odred formiran je 15. ožujka na planini Moseć od pripadnika Mosečkog bataljuna, Šibensko-drniške i Prominsko-bukovičke čete Sjevernodalmatinskog bataljona, a zapovjednik je postao Branko Ljubić, njegov zamjenik Šime Ivas, dok je dužnost političkog komesara obavljao Ivo Randić.²⁹³ U ranije spomenutom pismu upućenog Svetislavu Stefanoviću Ćeći, Baće je napisao „...Splitskog partizanskog odreda, na čijem konačnom formiranju i imenovanju štaba Odreda i upravo radimo.“²⁹⁴

Od osnivanja štaba Grupe NOP odreda Dalmacije Baće je preuzeo sve vojne i obavještajne poslove u Dalmaciji. Tijekom ožujka obavještajna služba štaba Grupe NOP odreda Dalmacije, tj. njegov II. odsjek bio je vrlo razvijen sa širokom mrežom doušnika. Ukupan broj partizana na ovome prostoru kojima je rukovodio Maks Baće bio je oko 450.²⁹⁵ Njihove borbe uključivale su uglavnom manje zasjede te vješto izbjegavanje sukoba.²⁹⁶ Iznimka je bila veći talijanski napad na prostor tzv. Mućke republike od 20. ožujka. Muć su napale talijanske snage,

²⁹⁰ Isto, 254.

²⁹¹ Isto, 254 – 255.

²⁹² Isto, 274.

²⁹³ Isto, 274.

²⁹⁴ Isto, 274.

²⁹⁵ Gizdić 1962, 105.

²⁹⁶ Isto, 105.

a obranom mjesta i šireg područja rukovodio je Maks Baće.²⁹⁷ Ubrzo nakon početka borbe partizani su se povukli prema planini Moseć, a od tamo se manji dio s lokalnim stanovništvom Muća prebacio prema planini Mosor, dok je ostatak partizana otišao prema Svilaji.²⁹⁸

U mjesecu travnju 1943. godine, Maks Baće je nastavio svoje vojne, političke i obavještajne zadatke. U izvještaju Maksa Baće za Glavni štab 15. travnja saznajemo da su imenovani štabovi Sjevernodalmatinskog, Splitskog i Cetinskog NOP odreda.²⁹⁹ Ovdje treba istaknuti da je ovo prvi izvještaj koji je Glavni štab primio od Maksa Baće nakon srpnja rujna 1942. godine i stavljanja IV. operativne zone pod kontrolu Vrhovnog štaba. Nastanak Splitskog NOP odreda smo opisali ranije. Štab Sjevernodalmatinskog NOP odreda osnovan je 7. travnja 1943. godine.³⁰⁰ Zapovijed i upute za formiranje Sjevernodalmatinskog NOP odreda dao je Maks Baće koji je 5. travnja uputio Šimu Ivasa prema selu Zrmanja gdje je trebao pristupiti formiranju odreda.³⁰¹ Odred je formiran tek početkom svibnja i u njegov sastav su ušla tri bataljuna, a zapovjednik je postao Šime Ivas.³⁰² Maks Baće je prisustvovao i formiranju Cetinskog NOP odreda 23. travnja na Mosoru.³⁰³ U štab Cetinskog NOP odreda ušao je Ljubomir Dumičić kao zapovjednik, a dužnost političkog komesara preuzeo je Ratomir Kokić.³⁰⁴ On je do 15. travnja obavljao dužnost političkog komesara štaba Grupe NOP odreda Dalmacije, a nakon što je upućen u štab Cetinskog NOP odreda tu je dužnost preuzeo Vlado Bagat.³⁰⁵ Pored ove promjene u štabu dogodila se i promjena na dužnosti obavještajnog časnika. Naime, u izvještaju od 15. travnja upućenog Glavnom štabu Maks Baće navodi kako je šef obavještajnog centra štaba neprisutan.³⁰⁶ Ovo nam govori da Baće više nije bio odgovoran za obavještajni rad štaba. Drago Gizdić u svojoj knjizi *Dalmacija 1943.* navodi da je dužnost obavještajnog oficira u svibnju obavljao Ljubo Krstulović Šime.³⁰⁷ Iz dostupnih izvora nije jasno kada je Ljubo Krstulović preuzeo dužnost obavještajnog časnika štaba, ali to nije moglo biti prije početka ožujka, jer je prvi spomen Krstulovića u dostupnoj literaturi tek 28. veljače. Tada je on prisustvovao sastanku OK za Srednju Dalmaciju u Brštanovu. Prvi obavještajni izvještaj za koji možemo sa sigurnošću reći da je djelo Krstulovića jest onaj od 19. travnja

²⁹⁷ Isto, 185.

²⁹⁸ Isto, 186.

²⁹⁹ ZNOR V. sv., knjiga 14, Vojnoistorijski institut Jugoslovenske narodne armije, Beograd, 1956, 207

³⁰⁰ NOB U DALMACIJI, knjiga 6, Institut za historiju radničkog pokreta Dalmacije, Split, 1984, 17.

³⁰¹ Gizdić 1962, 211.

³⁰² Kvesić 1960, 545.

³⁰³ Isto, 526.

³⁰⁴ ZNOR V/14, 208.

³⁰⁵ Isto, 208.

³⁰⁶ NOB U DALMACIJI, 6, 17.

³⁰⁷ Gizdić 1962, 286.

upućen Glavnom štabu. Ovaj izvještaj je vrlo detaljan, sa informacijama brojnih doušnika, a potpisao ga je Ljubo Krsulović Šimić.³⁰⁸

Dana 23. svibnja Baće je uputio izvještaj štabu IX. dalmatinske divizije o stanju u Dalmaciji. Iz izvještaja saznajemo da je otprilike 2000 partizana u Dalmaciji organizirano u četiri odreda s ukupno 10 bataljuna.³⁰⁹ Ta četiri odreda bila su Biokovski, Cetinski, Splitski i Sjevernodalmatinski NOP odredi.³¹⁰ U ranijem razdoblju kada je štab Grupe NOP odreda Dalmacije tek formiran pripadnika odreda je bilo oko 450. Djelatnost Grupe NOP odreda Dalmacije još uvijek je podrazumijevala manje napade na neprijateljska uporišta i postavljanje zasjeda, a posebno mjesto zauzimale su „izvršavanja kazni nad narodnim neprijateljima“, kao npr. u selu Zelovu, selu Ramljane, selu Lukovici i Unešiću za koje je odgovoran Maks Baće kao najistaknutiji u zapovjednoj liniji.³¹¹

Važnost Maksa Baće potvrđuje i Svetislav Stefanović Čeća, instruktor Centralnog komiteta Komunističke partije Jugoslavije (nadalje CK KPJ), u svom pismu od 22. svibnja upućenog CK KPH.³¹² Istaknuo je uspješno razvijanje odreda u Dalmaciji te važnost Baće kao jedinog odgovornog vojnog lica u štabu Grupe NOP odreda Dalmacije.³¹³ Ovo potvrđuje da je upravo Maks Baće donosio sve odluke vezane uz djelovanje partizanskih odreda u Dalmaciji u ovom vremenu. U istom pismu Stefanović staje u obranu Maksa Baće koji je imao određene probleme s organizacijskim sekretarom PK KPH za Dalmaciju Ivanom Amulićem Bajerom. Stefanović je napisao da je Bajerovo ponašanje „naročito je nepravilno prema Miliću“. Pored toga, u pismu je naveo da se Baće „otarasio ranijih slabosti i nedostataka kao partijac i pokazuje želju i nastojava da otkloni još one slabosti koje ima kod sebe.“³¹⁴ Važno je istaknuti da je Stefanović kasnije imao istaknutu ulogu u obavještajnim službama, kao i ranije spomenuti Ranković koji se zauzeo za Maksa Baću.

Tijekom mjeseca lipnja situacija u vojnom polju ostala je jednaka kao i u ranijem razdoblju. Vodeći politički problemi u Dalmaciji toga vremena bilo je pitanje jačanja utjecaja ustaškog pokreta i HSS-a. U pismu Andrije Hebranga kao člana CK KPH od 25. lipnja upućenog PK KPH za Dalmaciju istaknuta je potreba za jačom propagandnom borbom protiv

³⁰⁸ NOB U DALMACIJI, 6, 48 – 57.

³⁰⁹ Isto, 176.

³¹⁰ Isto, 176.

³¹¹ Isto, 190 – 192, 194.

³¹² Isto, 156.

³¹³ Isto, 163.

³¹⁴ Isto, 156 – 169.

HSS-a i ustaša te isticanjem suradnje četnika i Talijana.³¹⁵ Kao jedna od pogreški rada propagande u Dalmaciji, a propagandu su neposredno izvodile partizanske jedinice pod Baćinim zapovjedništvom, jest ta što ona „često plaši narod ljevičarenjem i komunizmom s jedne strane, a s druge strane suviše ističe jugoslavenstvo“.³¹⁶ Pored toga, Hebrang navodi da se među dalmatinskim partizanima javlja posebna vrsta „dalmatinske nacije“ te je zbog toga potrebno pristupiti borbi s predznakom hrvatskog nacionalnog oslobođenja.³¹⁷

Stanje se nije bitnije promijenilo niti tijekom mjeseca srpnja. Međutim krajem tog mjeseca dolazi do velikih promjena na prostoru Italije. Naime, 25. srpnja Benito Mussolini, fašistički vođa Italije dao je ostavku što demoraliziralo talijanske vojnike u Dalmaciji. Dalmatinski partizani su očekivali smanjenje talijanskog utjecaja u Dalmaciji, a možda i povlačenje talijanske vojske prema Italiji. U tu svrhu Baće je kao komandant štaba Grupe NOP odreda izdao zapovijed 31. srpnja o formiranju Grupe udarnih bataljuna Dalmacije.³¹⁸ U sastav Grupe trebali su ući I. udarni bataljun Biokovskog NOP odreda, I. udarni bataljun Splitskog NOP odreda, I. i II. bataljun Cetinskog NOP odreda te Mitralješka četa.³¹⁹ Kao zapovjednik imenovan je Ivan Purišić, a kao politički komesar Edo Santini. Formiranje je predviđeno za 3. kolovoza na prostoru sela Budimiri, Biorine i Ugljane u blizini Trilja.³²⁰ Ovaj bataljun zamišljen je kao pokretni bataljun koji neće biti vezan uz određeno područje u svrhu izvođenja važnijih akcija.

Na prostoru koji su zauzeli partizani u Dalmaciji formirane su Komande područja i kao manji oblik organizacije Komande mjesta, a njihovo formiranje naredio je Maks Baće.³²¹ U Komandu Splitskog područja ušle su Komande mjesta Muć – Lećeveca, Komande mjesta Trogirski, Sinjski sektor te Komanda mjesta Vrlika i Poljica.³²² Postojala je i Komanda Biokovskog područja u koju je ušla Komanda mjesta Makarski, Vrgorski, Gradački i Imotski sektor.³²³ Ove Komande područja i mjesta zamišljene su kao pozadinska vojna vlast, a veliku ulogu u njenom formiranju imao je Maks Baće kao komandant štaba Grupe NOP odreda Dalmacije.

³¹⁵ Isto, 276 – 277.

³¹⁶ Isto, 278.

³¹⁷ Isto, 279.

³¹⁸ NOB U DALMACIJI, knjiga 7, Institut za historiju radničkog pokreta Dalmacije, Split, 1984, 246.

³¹⁹ Isto, 246.

³²⁰ Isto, 246.

³²¹ Isto, 339.

³²² Isto, 339.

³²³ Isto, 341.

4.2. Povratak IV. operativne zone

Dana 18. kolovoza u Dalmaciju se vratio Štab IV. operativne zone nakon izbivanja tijekom tzv. Četvrte i Pete neprijateljske ofenzive.³²⁴ Po povratku štaba IV. operativne zone, rasformiran je štab Grupe NOP odreda Dalmacije.³²⁵ Štab IV. operativne zone preuzeo je sve dužnosti na teritoriju Dalmacije koju je to tada obavljao štab Grupe NOP odreda Dalmacije. U izvještaju štaba IV. operativne zone od 22. kolovoza saznajemo da je to postignuto u sporazumu PK KPH za Dalmaciju s delegatom Vrhovnog štaba Ivom Lolom Ribarom na sastanku u Brštanovu.³²⁶ Maks Baće je postao zamjenik zapovjednika IV. operativne zone, dok su na mjestu zapovjednika i političkog komesara ostali Vicko Krstulović, odnosno Ivica Kukoč.³²⁷ Na istom sastanku odlučeno je formiranje nove III. dalmatinske brigade od jedinica Grupe udarnih bataljuna, a od nje i I. dalmatinske brigade formiranje nove IX. dalmatinske divizije jer je prethodna rasformirana u travnju.³²⁸ Divizija je formirana 8. rujna, a njen komandant postao je Ante Banina, politički komesar Edo Santini i Ante Biočić kao načelnik. Isti dan formirana je i III. dalmatinska brigada u blizini Vrlike. Njen komandant postao je Ivan Purišić, a politički komesar Andro Kovačević.³²⁹

Iako je Vicko Krstulović ostao zapovjednik IV. operativne zone, njegov fokus djelovanja bio je PK KPH za Dalmaciju jer je on bio i sekretar te ustanove.³³⁰ To je omogućilo slobodnije djelovanje Maksa Baće kao zamjenika zapovjednika zone, a on je zapravo preuzeo vodeću ulogu što pokazuju i dokumenti koje je zona izdala u narednom razdoblju. Većinu tih dokumenata potpisali su Maks Baće kao zamjenik zapovjednika i Ivica Kukoč kao politički komesar.

Krajem kolovoza i početkom rujna njemačke vojne snage počinju s prodorom prema Dalmaciji zbog očekivanog povlačenja talijanskih snaga. Nijemci su željeli preuzeti kontrolu nad Dalmacijom i nad talijanskim garnizonima. Jedno od prvih naređenja Maksa Baće kao zamjenika zapovjednika IV. operativne zone išlo je upravo u tom smjeru. Naime, Baće je 1. rujna naredio formiranje dviju grupa bataljuna koje su trebale usporiti i spriječiti njemačko

³²⁴ Kvesić 1960, 606.

³²⁵ Isto, 606.

³²⁶ NOB U DALMACIJI, 7, 444.; Kvesić 1960, 606.

³²⁷ NOB U DALMACIJI, 7, 455.; Kvesić 1960, 607.

³²⁸ Kvesić 1960, 606.

³²⁹ Grgurević 1971, 75 – 77.

³³⁰ Gizdić 1962, 474.

zauzimanje Dalmacije.³³¹ U prvu grupu ušli su novoformirani Šibensko – trogirski i Splitski bataljun s njenim zapovjednikom Brankom Dudom, a zadatak grupe bilo je kontroliranje prostora oko Drniša. Druga grupa, u koju su ušli Cetinski i Biokovski bataljun trebala je kontrolirati pravce prema Imotskom i Livnu, a bila je smještena u okolici Trilja.³³² Dana 8. rujna 1943. Maks Baće je kao zamjenik komandanta IV. operativne zone rukovodio svim dalmatinskim partizanskim snagama u borbi protiv njemačkih snaga. Istog dana poslao je naređenje o razmještanju partizanskih snaga koje su trebale spriječiti ili barem usporiti prodor Nijemaca. Nijemci su međutim početkom rujna s lakoćom zauzeli Drniš i Knin, a nakon toga Sinj i Šibenik.³³³ Baće je rasporedio snage IX. dalmatinske divizije, Grupe bataljuna i pojedinih odreda na prostor između Knina, Sinja i Splita kako bi spriječio daljnji prodor njemački snaga.³³⁴

Dana 8. rujna dogodila se kapitulacija Italije što se pokazalo kao presudni trenutak za razvoj situacije u Dalmaciji zbog povećanja naoružanja partizanskih snaga.³³⁵ Dana 12. rujna predala se talijanska vojska u Splitu, iako su partizanske snage već 11. rujna počele s razoružanjem talijanskih snaga. Sporazum o predaji talijanske vojske potpisali su Emilio Becozzi, general i zapovjednik divizije Bergamo, i Maks Baće kao zamjenik komandanta IV. operativne zone u Splitu.³³⁶ Ukazom u listu Vrhovnog štaba naslova „*Bilten*“ pod brojem 32 koji je izašao u rujnu 1943. godine, Maks Baće dobio je titulu potpukovnika, vjerojatno kako bi njegov potpis na sporazumu o predaji ima veći značaj.³³⁷ Nekoliko dana kasnije, kada je I. proleterska brigada pristigla na prostor Splita potpisan je novi sporazum o predaji talijanske vojske u Dalmaciji 16. rujna.³³⁸ Sporazum su potpisali Emilio Becozzi s talijanske strane, a s partizanske strane general Koča Popović kao zapovjednik I. proleterske divizije i Ivo Lola Ribar kao delegat Vrhovnog štaba, a pored njih sporazum su potpisali engleski i američki predstavnici.³³⁹ Nakon razoružanja talijanskih snaga u Splitu, a i u cijeloj Dalmaciji, partizani su dobili velike količine naoružanja, hrane i sve ostale opreme. Ovo je omogućilo formiranje

³³¹ NOB U DALMACIJI, knjiga 8, Institut za historiju radničkog pokreta Dalmacije, Split, 1985, 9.

³³² Kvesić 1960, 608.

³³³ Isto, 612.

³³⁴ NOB U DALMACIJI, 8, 61 – 64.

³³⁵ Kvesić 1960, 608

³³⁶ Gizdić 1962, 550.

³³⁷ ZNOR, XII. sv., knjiga 1, Vojnoistorijski institut Jugoslovenske narodne armije, Beograd, 1949, 359.

³³⁸ Gizdić 1962, 575.

³³⁹ Kvesić 1960, 624.

novih brigada u Dalmaciji, kao npr. Splitske brigade te Šibensko – trogirске i I. otočke brigade čije je formiranje naredio Maks Baće.³⁴⁰

Njemačke vojne snage su se već 11. rujna približile prostoru Splita i zauzele Sinj te potom i Klis. Od tamo su pokušale prodrijeti u grad, ali su ih u tome spriječile I. i III. dalmatinska brigada kod Klisa.³⁴¹ Nakon toga uslijedila je veća koncentracija njemačkih snaga. U svrhu obrane Splita i ostalih obližnjih mjesta formiran je Operativni štab IV. operativne zone.³⁴² U njega su ušli Koča Popović kao zapovjednik, Baće je postao njegov zamjenik, a Ivica Kukoč postao je politički komesar.³⁴³ To je zapravo bio štab IV. operativne zone, uz iznimku da je dužnost zapovjednika preuzeo Koča Popović. Štab je raspolagao snagama I. proleterske divizije, IX. dalmatinske divizije i IV. krajiškom divizijom koja je bila na putu iz Bosne.³⁴⁴ S obzirom na činjenicu da su Nijemci u napadu na Split dobivale podršku iz Sinja Operativni štab IV. operativne zone odlučio je napasti taj grad prije nego li njemačke snage skupe dovoljno pojačanja u cilju osvajanja Splita. Napad je izvršen u noći između 22. i 23. rujna i ponovljen idući dan, ali nije polučio uspjeha.³⁴⁵ Partizanske snage odlučile su napustiti obranu Splita zbog nemogućnosti obrane grada pred njemačkim snagama, ali tek nakon što se provede evakuacija ratnog materijala i oružja. Ovo saznajemo iz naređenja Maksa Baće zapovjedniku Imotskog sektora Ivanu Vulinu 25. rujna.³⁴⁶ Njemačke snage u Split su ušle 27. rujna nakon povlačenja partizanskih snaga iz grada, a one su se pred Nijemcima povukle prema planini Dinari i Zapadnoj Bosni.³⁴⁷

4.3. Formiranje VIII. korpusa

Oduzimanjem oružja iz ruku Talijana koji su se drugom polovicom rujna počeli povlačiti prema Italiji, partizanske snage su prišle stvaranju novih brigada, a time se otvorila mogućnost stvaranja korpusa u Dalmaciji koji bi pod svojim rukovodstvom upravljao svim partizanskim jedinicama. Naredbom Vrhovnog štaba dana 7. listopada formiran je VIII. Korpus Narodnooslobodilačke vojske, a rasformirala se IV. operativna zona. U štab VIII. korpusa ušli su Pavle Ilić kao vršitelj dužnosti zapovjednika, Ivica Kukoč kao politički komesar te Maks

³⁴⁰ NOB U DALMACIJI, 8, 274.; Isto, 173.

³⁴¹ Kvesić 1960, 622.

³⁴² Gizdić 1962, 582

³⁴³ NOB U DALMACIJI, 8, 199.

³⁴⁴ Gizdić 1962, 582.

³⁴⁵ NOB U DALMACIJI, 8, 316.; Isto, 484.

³⁴⁶ Isto, 336.

³⁴⁷ Gizdić 1962, 627; Kvesić 1960, 632.

Baće kao načelnik štaba.³⁴⁸ U sastav VIII. korpusa ušle su isti dan formirane IX., XIX., XX. i XXVI. divizija. Na mjesto zapovjednika IX. divizije postavljen je Ante Banina, na mjesto političkog komesara Edo Santini, a u njen sastav ušle su I., III. i IV. dalmatinska brigada. U štab XIX. divizije ušli su Milan Kuprešanin kao zapovjednik, Petar Babić kao politički komesar, a u sastav divizije ušle su V., VI. i VII. dalmatinska brigada. Kao zapovjednik XX. divizije postavljen je Velimir Knežević, kao politički komesar Živko Živković, a u sastav te divizije ušle su VIII., IX. i X. dalmatinska brigada. Na čelo XXVI. divizije stao je Niko Martinović kao zapovjednik, Vojin Popović kao politički komesar, a diviziju su činile XI., XII. i XIII. dalmatinska brigada.³⁴⁹ Opet je potrebno istaknuti da je crnogorski kadar u velikoj mjeri ušao u štabove divizija, kao i na mjesto zapovjednika VIII. korpusa. Štab VIII. korpusa formiran je 14. listopada u Livnu.³⁵⁰ VIII. korpus upravljao je svim operativnim jedinicama, zapravo divizijama, partizanskim jedinicama kao što su odredi i grupe odreda te vojno pozadinskim organima, a to je značilo Komadne područja i mjesta po istom principu kako smo ranije objasnili.³⁵¹

Nakon što su u rujnu zauzeli gradove Zadar, Šibenik i Split, Nijemci su početkom listopada započeli napade na dalmatinske otoke i općenito cijelo obalno područje.³⁵² Snage unutar VIII. korpusa pokušale su zaustaviti njemačko zauzimanje obale Jadranskog mora, međutim do 18. studenog Nijemci su zauzeli čitavu obalu.³⁵³ Maks Baće nije bio prisutan u štabu VIII. korpusa nego je od 1. studenog boravio s jedinicama XXVI. divizije, koja se tada uputila na Korčulu, a nakon toga je Baće 5. studenog otišao prema Braču.³⁵⁴ Za ovo razdoblje u dostupnim izvorima možemo pročitati vrlo malo naređenja štaba VIII. korpusa, iako su izvještaji divizija upućeni istom brojni. Pored toga, ovo su jedina dva spominjanja Maksa Baće za ovo razdoblje.

Važnost i položaj Maksa Baće u partizanskom pokretu u Dalmaciji među komunistima pokazuje činjenica da je Baće bio zadužen za pregovore s savezničkim snagama, poglavito Britancima. Iz tog razloga Baće je s prostora Glamoča otputovao zrakoplovom 30. studenog u Brindisi, a zatim u Bari gdje je održavao sastanke sa savezničkim predstavnicima.³⁵⁵ Potrebno

³⁴⁸ ZNOR, XII. sv., knjiga 10, Vojnoistorijski institut Jugoslovenske narodne armije, Beograd, 1962, 350.

³⁴⁹ NOB U DALMACIJI, 8, 492 – 493.

³⁵⁰ Gizdić 1962, 667.

³⁵¹ Anić 2004, 55.

³⁵² Isto, 62.

³⁵³ Kvesić 1960, 684.

³⁵⁴ NOB U DALMACIJI, knjiga 9, Institut za historiju radničkog pokreta Dalmacije, Split, 1985, 251 – 252.

³⁵⁵ Gizdić 1962, 811.

je istaknuti da je Baće trebao otputovati već 27. studenog prema Italiji. S njime su trebali putovati i Ivo Lola Ribar, Vladimir Velebit, Miloje Milojević i Milentije Popović.³⁵⁶ Međutim, zrakoplov kojim su trebali uzletjeti je prilikom ukrcavanja bio napadnut od strane njemačkog zrakoplova, prilikom čega je poginuo Ivo Lola Ribar i još nekoliko osoba.³⁵⁷ Jugoslavenska historiografija, ranije i sam komunistički vrh, ovaj događaj je ocijenila kao slučajnost i nesretan slučaj. Međutim, čak i Drago Gizdić u svojoj knjizi *Dalmacija 1943.* ostavlja mogućnost da je to bilo „djelo neprijateljske obavještajne službe“.³⁵⁸ S obzirom na sve okolnosti vezane uz pogibiju Lole Ribara, ta mogućnost se čini više nego vjerojatna, međutim pitanje je koja je obavještajna služba odgovorna, neprijateljska kako to kaže Gizdić ili pak ona „prijateljska“. Vladimir Velebit, kao jedan od sudionika događaja, u svojoj autobiografiji *Moj život* nije naveo Maksa Baću kao jednog od prisutnih, a cijeli događaj je opisao kao nesretan slučaj.³⁵⁹ Međutim, tri izvora, neovisna jedno o drugome, potvrđuju da je Baće bio prisutan tijekom stradanja Ive Lole Ribara. Prvi je već spomenuta knjiga Drage Gizdića *Dalmacija 1943.* Drugi izvor je sjećanje Filomene Spero zapisano u zborniku *Veze u NOB, Ratna sećanja 1941-1945, knjiga 5.* Ona je, sjećajući se pogibije Ive Lole Ribara, uredništvu knjige izjavila: „Sjećam se da je kod nas došao Ivo Lola Ribar koji je trebao avionom da leti za Italiju. Bilo je to novembra 1943. godine. Na aerodromu ga je čekao avion, a pratili su ga Velebit i Maks Baće.“³⁶⁰ Treći izvor je knjiga Vjenceslava Cenčića *Obdukcija jedne izdaje*, u kojoj autor navodi da mu je sam Maks Baće potvrdio da je bio jedan od prisutnih.³⁶¹ Smrt Ive Lole Ribara ostala je jedna od kontroverzi jugoslavenskog društva i historiografije, a okolnosti nisu razjašnjene ni danas. Nakon što je otputovao u Italiju, Baće se vratio u Dalmaciju 9. prosinca kada je stigao u štab XXVI. divizije kako ćemo objasniti u nastavku teksta.³⁶²

Nakon zauzimanja obale 18. studenog od strane Nijemaca dio partizanskih snaga povukao se na srednjodalmatinske otoke, koje Nijemci nisu uspjeli zauzeti, dok je dio otišao prema Livnu.³⁶³ U novonastaloj situaciji štab VIII. korpusa je od Vrhovnog štaba dobio zapovijed da štiti pravce iz Dalmacije prema Zapadnoj Bosni, dok je XXVI. divizija dobila zadatak obrane otoka.³⁶⁴ Napad Nijemaca prema Zapadnoj Bosni započeo je 4. prosinca, a taj

³⁵⁶ Isto, 811.

³⁵⁷ Isto, 811.

³⁵⁸ Isto, 811.

³⁵⁹ Velebit 2016, 359 – 367.

³⁶⁰ *Veze u NOB, Ratna sećanja 1941-1945*, knjiga 5, Vojnoizdavački zavod, Beograd, 1981, 245.

³⁶¹ Cenčić 2001, 20.

³⁶² NOB U DALMACIJI, 9, 553.

³⁶³ Anić 2004, 65.

³⁶⁴ Isto, 66.

napad se u jugoslavenskoj historiografiji nazivao i Šesta neprijateljska ofenziva.³⁶⁵ Već 5. prosinca zauzet je Tomislavgrad, a zatim i Livno 6. prosinca.³⁶⁶ Štab korpusa se nakon zauzimanja Livna prebacio na prostor Glamoča.³⁶⁷ Štab VIII. korpusa pokušao je nekoliko protunapada, od kojih ni jedan nije polučio uspjeha. Zbog toga, od 19. prosinca jedinice VIII. korpusa prelaze u obranu, a neke divizije se vraćaju na svoje područje djelovanja, kao npr. XIX. divizija na prostor Sjeverne Dalmacije.³⁶⁸

S obzirom da štab VIII. korpusa nije spriječio napad Nijemaca na Split, zatim na ostale obalne gradove, a potom i prodor do Livna on je sredinom prosinca smijenjen. Potvrda za to nam je izvještaj Sretena Žujovića Crnog, člana Vrhovnog štaba, od 14. prosinca upućenog istom tom štabu. U izvještaju možemo vidjeti da je vodstvo štaba smijenjeno radi nesposobnosti u obrani protiv njemačkih snaga, a smjenu je proveo sam Žujović.³⁶⁹ On je preuzeo dužnost vršitelja dužnosti komandanta najkasnije do 13. prosinca što vidimo iz njegovog naređenja za napad na Livno.³⁷⁰ Tu dužnost nije mogao preuzeti prije 8. prosinca jer je tog datuma tek stigao u štab VIII. korpusa.³⁷¹ Nikola Anić u svojoj knjizi *Povijest Osmog korpusa Narodnooslobodilačke vojske Hrvatske 1943-1945.* navodi kako je ova smjena bila smišljen potez u kojoj je veliku ulogu pored Žujovića odigrao i Velimir Terzić kao načelnik Glavnog štaba Hrvatske. Potrebno je napomenuti da Anić u svojoj knjizi ima nekoliko očitih pogrešaka. Navodi da je Žujović došao u štab 14. prosinca, iako smo našli potvrdu da je on zapovjedio napad na Livno 13. prosinca kao vršitelj dužnosti komandanta VIII. korpusa. Pored toga, Anić navodi kako „nemamo povijesne dokumentacije o stajalištu Glavnog štaba Hrvatske, ali imamo napomenu da se tada na dužnosti načelnika GS Hrvatske nalazio Velimir Terzić, koji je i ranije pretendirao da uzme zapovijedanje 8. korpusom.“³⁷² Ipak, iz dostupnih izvora vidljivo je da je dana 11. prosinca Glavni štab putem radio poruke predložio Vrhovnom štabu Milana Kuprešanina za načelnika štaba VIII. korpusa. Osim toga, Anić navodi kako je na dužnost zapovjednika došao Pero Četković.³⁷³ Međutim, Pero Četković je poginuo u ožujku 1943.

³⁶⁵ Isto, 68.

³⁶⁶ Isto, 68.; Kvesić 1960, 669.

³⁶⁷ NOB U DALMACIJI, 9, 353.

³⁶⁸ Anić 2004, 69.

³⁶⁹ NOB U DALMACIJI, 9, 353.

³⁷⁰ Isto, 350.

³⁷¹ Isto, 353.

³⁷² Isto, 70.

³⁷³ Isto, 70.

godine, a na dužnost zapovjednika imenovan je Vlado Četković 15. prosinca, a isti dan je za načelnika štaba imenovan Milan Kuprešanin naredbom Vrhovnog štaba.³⁷⁴

Anić u svojoj knjizi navodi dio njegovog razgovora s Ivicom Kukočem koji je izjavio: „Žujović je u štabu zatekao mene i Maksa Baću, dok je Pavle Ilić bio na položajima rukovodeći jedinicama u jednoj od najtežih situacija u kojima smo se nalazili u NOR-u. Žujović nas je odmah napao da smo olako pustili njemačke jedinice kroz korpusnu zonu da zauzmu Livno, Duvno i Šujicu, tj. da odvoji slobodnu teritoriju jugozapadne Bosne od one u Dalmaciji. On nije niti jednom riječju dao vojne dokaze koje su prouzrokovale takvu situaciju, nego je najviše govorio o našoj nesposobnosti... Na kraju je kazao da se svi smjenjujemo, a da on preuzima zapovijedanje sa korpusom.“³⁷⁵ Međutim iz dostupnih izvora možemo vidjeti kako se Baće u to vrijeme nalazio na jednom od dalmatinskih otoka, zajedno s XXVI. divizijom. To piše i sam Žujović na dva mjesta u ranije spomenutom izvještaju. Žujović je tu tvrdnju ponovio i 20. prosinca u svome izvještaju za Vrhovni štab.³⁷⁶ Najčvršći dokaz da se Baće zaista nalazio na otocima s XXVI. divizijom daje radio poruka od 14. prosinca koju je uputio štab VIII. korpusa štabu mornarice: „Načel. Miliću, Prvu dalmatinsku zadržite za obranu otoka.“³⁷⁷ U izvještaju štaba XXVI. divizije saznajemo da se 16. prosinca Maks Baće nalazio na Hvaru. U drugom dokumentu možemo pročitati da je Baće 9. prosinca stigao u štab XXVI. divizije.³⁷⁸ S obzirom na navedeno nije jasno kako je Kukoč mogao izjaviti da se u štabu VIII. korpusa nalazio i Maks Baće. Osim toga, iz dostupnih dokumenata vidljivo je da Kukoč nije zamijenjen na poziciji političkog komesara, niti je postavljena njegova zamjena.³⁷⁹ U radio poruci koju je uputio štab VIII. korpusa štabu Mornarice Narodnooslobodilačke vojske (nadalje Mornarica NOVJ) od 2. siječnja vidimo Četkovićevo i Kukočevo ime, a to nam potvrđuje da je on ostao u štabu VIII. korpusa.³⁸⁰ Ivica Kukoč je tek krajem siječnja 1944. godine smijenjen sa svoje dužnosti, a na njegovo mjesto došao je Boško Šiljegović.³⁸¹ Međutim, treba napomenuti da je smjena štaba VIII. korpusa jedinstven slučaj u komunističkoj vojsci, a ranije smo upisali utjecaj pripadnika crnogorskih partizana poput Velimira Terzića na dalmatinske partizane. Pored toga, Baće se nije nalazio u štabu VIII. korpusa prilikom borbi protiv Nijemaca u Zapadnoj Bosni. Žujović

³⁷⁴ Isto, 383.

³⁷⁵ Anić 2004, 70.

³⁷⁶ NOB U DALMACIJI, 9, 434.

³⁷⁷ Isto, 434.

³⁷⁸ Isto, 553.

³⁷⁹ ZNOR V. sv., knjiga 22, Vojnoistorijski institut Jugoslovenske narodne armije, Beograd, 1958, 577

³⁸⁰ NOB U DALMACIJI, knjiga 10, Institut za historiju radničkog pokreta Dalmacije, Split, 1986, 210.

³⁸¹ Gizdić 1964, 24.

nigdje nije naveo da se Baće treba smijeniti zbog odsustva nego se cijeli štab smjenjuje zbog nesposobnosti tako da Anićevu tvrdnju ne treba otpisati.

Dana 18. prosinca Maks Baće odlazi u talijanski grad Bari na pregovore sa Britancima i Amerikancima o operativnoj suradnji na obali te o materijalnoj pomoći partizanima. Baće se u Italiji zadržao do 25. prosinca kada se vratio u Dalmaciju.³⁸² Njemačke snage su 22. prosinca napale otok Korčulu, a partizanske snage su se 25. prosinca povukle na Hvar.³⁸³ Tijekom njemačkog napada poginuo je zapovjednik XXVI. divizije Niko Martinović, a njegovu dužnost preuzeo je Maks Baće u siječnju 1944. godine.³⁸⁴ Svetislav Stefanović i Maks Baće iznijeli su plan Vrhovnom štabu i VIII. korpusu krajem prosinca koji je uključivao napuštanje otoka Hvara, Brača i Šolte i prebacivanje snaga na Vis koji se trebao utvrditi i obraniti.³⁸⁵ Dana 30. prosinca na Vis se prebacio i Maks Baće i tamo započeo pripremu obrane otoka, a dan ranije na Vis su stigle I. dalmatinska, XII. i XIII. brigada.³⁸⁶

5. Godine 1944-1945

5.1. Na Visu

Dana 1. siječnja 1944. godine Maks Baće je po naređenju Vrhovnog štaba postao zapovjednik obrane otoka, a u tu svrhu formiran je i Operativni štab za obranu otoka. U svrhu obrane Visa angažirale su se i britanske snage, a na otok je pristigao Vladimir Velebit s generalom Fitzroyem Macleanom radi pregovora s partizanima.³⁸⁷ Sredinom mjeseca na otok je pristiglo oko 150 britanskih vojnika, čije je iskrcavanje dogovorio general Miles s Baćom i Josipom Černijem koji je u to vrijeme bio zapovjednik Mornarice NOVJ.³⁸⁸ Pored ove dvojice, valja istaknuti da su se na Visu tada nalazili i Vicko Krstulović, Srećko Manola, Drago Gizdić i Svetislav Stefanović Čeća kao neki od istaknutih komunista. Tijekom siječnja i veljače radilo se na organiziranju obrane i utvrđivanju Visa, a Baćinom naredbom otok je postao ratni

³⁸² Isto, 874.

³⁸³ Isto, 874.

³⁸⁴ NOB U DALMACIJI, 10, 354.

³⁸⁵ Kvesić 1960, 676.

³⁸⁶ NOB U DALMACIJI, 9, 184.; ZNOR V. sv., knjiga 24, Vojnoistorijski institut Jugoslovenske narodne armije, Beograd, 1960, 241.

³⁸⁷ NOB U DALMACIJI, 10, 214.

³⁸⁸ Isto, 216.

garnizon.³⁸⁹ Međutim, očekivani njemački napad nije se dogodio. Iz dokumenata vidimo da je Baće ostao na Visu do 20. ožujka 1944. godine kao zapovjednik Operativnog štaba obrane otoka i kao zapovjednik XXVI. divizije.

Dana 20. ožujka naredbom Vrhovnog štaba i njegovog zapovjednika Josipa Broza Tita, Baće je smijenjen sa svojih dužnosti.³⁹⁰ U knjizi Arisa Angelisa *Ljudi XX. stoljeća* nalazi se intervju s Maksom Baćom koji govori o okolnostima smjene na Visu. Baće navodi da je s Visa udaljen zbog nekih kleveta.³⁹¹ Potrebno je istaknuti da je Maks Baće u izvješću politodjela XXVI. divizije upućenog CK KPJ 30. siječnja opisan kao „diktatorski i nekomunistički“ te da „već u početku on je stvari postavljao kao neograničeni gospodar“.³⁹² Osim toga, CK KPJ je 8. veljače uputio pismo Oblasnom komitetu KPH za Dalmaciju u kojem je istaknuto „nekomunističko shvatanje kod pojedinih rukovodilaca“, a nekoliko rečenica kasnije saznajemo da se zapravo misli na Maksa Baću.³⁹³ Kada uzmemo u obzir ove činjenice možemo pretpostaviti da je zbog ovakvih kleveta Baće smijenjen i udaljen s Visa, međutim nije jasno zbog čega. U spomenutom intervju Baće navodi da je nakon udaljavanja s Visa razgovarao s Aleksandrom Rankovićem koji ga je uzeo u svoju službu.³⁹⁴

Nakon udaljavanja s Visa u dostupnoj literaturi nema spomena Maksa Baće sve do mjeseca svibnja 1944. godine. Iz knjige Drage Gizdića *Dalmacija 1944 – 1945.* saznajemo da se Maks Baće 2. svibnja vratio na prostor NDH, točnije u Bosanski Petrovac iz Barija sa Svetislavom Stefanovićem Ćecom.³⁹⁵ Ne raspoložemo informacijama zašto je Baće boravio na prostoru Italije.

5.2. Osnivanje OZN-e

Dana 13. svibnja osnovano je Odeljenje zaštite naroda (nadalje OZN) kao jedinstvena obavještajna služba koja je opisana kao „jedinstvena moćna organizacija, koja bi upravljala političkom obavještajnom službom u inostranstvu i na okupiranoj teritoriji i kontraobavještajnom službom u NOVJ i na oslobođenoj i neoslobođenoj teritoriji.“³⁹⁶ OZN-a je podijeljena na četiri odsjeka od kojih je prvi bio zadužen za obavještajno djelovanje na „okupiranom“ području i

³⁸⁹ Isto, 673.

³⁹⁰ Isto, 953.

³⁹¹ Angelis 2011, 160.

³⁹² NOB U DALMACIJI, 10, 354.

³⁹³ Isto, 953.

³⁹⁴ Angelis 2011, 160.

³⁹⁵ Gizdić 1964, 307-308.

³⁹⁶ Dželebdžić 1987, 280.

inozemstvu. Ovaj je odsjek imao zadatak prikupljanja podataka o neprijatelju, ali nije imao organizirane akcije, tj. nije imao izvršno tijelo.³⁹⁷ Nakon prikupljanja informacija od strane I. odsjeka planirane akcije ili zadatke bi izvršavali II. ili III. odsjek. II. odsjek zamišljen je kao „kontraobavještajna služba na oslobođenoj teritoriji“, dok je III. odsjek zamišljen kao „kontraobavještajna služba u vojsci“. ³⁹⁸ Postojao je i IV. odsjek, koji je zamišljen kao statističko – tehnički, a zapravo je vodio evidenciju.³⁹⁹

Kao načelnik OZN-e postavljen je Aleksandar Ranković, a Svetislav Stefanović Čeća kao njegov zamjenik.⁴⁰⁰ Potrebno je podsjetiti da se Ranković ranije zauzeo za Baću, a Stefanović je isticao njegovo poboljšanje u političkom smislu. Maks Baće postavljen je za načelnika I. odsjeka, što je i sam potvrdio u navedenoj knjizi Arisa Angelisa.⁴⁰¹ Na čelo II. odsjeka postavljen je Pavle Pekić, na čelo III. odsjeka Jeftimije Šašić Jefto, a na čelo IV. odsjeka Mijat Vuletić.⁴⁰² Postojali su i načelnici OZN-e za Hrvatsku, Srbiju, Sloveniju itd.

Nakon ulaska Maksa Baće u sastav OZN-e gubi mu se trag u dostupnim izvorima. I. odsjek kojemu je na čelu stajao Maks Baće imao je zadatak organizirati ilegalne centre u raznim državama i državnim ustanovama neprijatelja na „okupiranoj teritoriji“. Pored toga, imao je zadatak vrbovanja i obučavanja doušnika.⁴⁰³ Kao što smo naveli ranije I. odsjek nije vršio uhićivanja niti se bavio istragom.⁴⁰⁴ Međutim, potrebno je napomenuti da se rad ostalih odsjeka temeljio na radu I. odsjeka, poglavito na „okupiranom području“, tj. na području kojeg su komunisti zauzeli nakon osnivanja OZN-e.

Rad I. odsjeka OZN-e najbolje ilustrira podatak da je početkom veljače 1945. I. odsjek OZN-e za Hrvatsku izvijestio OZN-u Hrvatske da je već 1944. ispunio zadatak u vezi s pripremama za „oslobođenje“ Hrvatske, napose velikih gradova, odnosno onih koji su još bili izvan partizanske vlasti i kontrole.⁴⁰⁵ Baće je bio nadređen I. odsjeku OZN-e Hrvatske, a vjerojatno je i sam neposredno upravljao njegovim radom jer je većina „okupiranog područja“ zapravo obuhvaćalo Hrvatsku. Maks Baće je na poziciji načelnika I. odsjeka OZN-e ostao do

³⁹⁷ Isto, 280.

³⁹⁸ Isto, 280.

³⁹⁹ Isto, 280.

⁴⁰⁰ Gordan AKRAP, „Mač i štit u rukama partije – represivni sustav u funkciji oblikovanja korpusa javnog znanja.“ *National security and the future*, vol. 11, br. 4, 2010, 184.

⁴⁰¹ Angelis 2011.; Gordan Akrap: 185.

⁴⁰² Gordan AKRAP, „Mač i štit u rukama partije – represivni sustav u funkciji oblikovanja korpusa javnog znanja.“, 185.

⁴⁰³ Dželebdžić 1987, 38.

⁴⁰⁴ Isto, 282.

⁴⁰⁵ Zdenko Radelić, „Ozna/Udba: popisi neprijatelja i njihova kategorizacija (1940-ih i 1950-ih).“ *Časopis za suvremenu povijest*, vol 49, br. 1, 2017, 66.

kraja rata, a prema izvještajima njegovog odsjeka, i svih podređenih odsjeka pravljene su liste narodnih neprijatelja i svih stvarnih i potencijalnih neprijatelja. Upravo je stvaranjem ovakvih popisa za uhićivanje, kao i za likvidiranje I. odsjek doprinio likvidacijama stanovništva nakon zauzimanja određenog područja.

I. odsjek OZN-e, odnosno njegov načelnik Maks Baće je odigrao i veliku ulogu u likvidacijama hrvatskog stanovništva, civila i vojnika nakon završetka Drugog svjetskog rata i predaje na Bleiburgu. Iako je njegovo djelovanje u ovome razdoblju još uvijek nejasno zbog nedostataka potrebnih izvora, možemo utvrditi da je Maks Baće jedan od odgovorih za likvidaciju hrvatskih zarobljenika u Kočevskom rogu. Prema svjedočenju Sime Dubajića u knjizi *Život, greh i kajanje*, kao i u intervjuu za emigrantski list *Nova Hrvatska*, Maks Baće, Ivan Maček i Jovo Kapičić naredili su likvidaciju hrvatskih zarobljenika.⁴⁰⁶ Ivan Maček bio je načelnik OZN-e za Sloveniju koji je dobro poznao teren gdje su likvidacije trebale biti izvršene, a Maks Baće se ranije uvjerio u Dubajićevu spremnost za likvidaciju zarobljenika. Potrebno je napomenuti da je Jovo Kapičić ranije postavljen kao zamjenik političkog komesara II. dalmatinske brigade, upravo od strane Baće, koji je tu zapovijed dobio od Vrhovnog štaba.

Likvidacije u okolici slovenskog grada Kočevlja izvršili su pripadnici XI. dalmatinske brigade u razdoblju od 28. svibnja do 4. lipnja.⁴⁰⁷ Točan broj pogubljenih hrvatskih zarobljenik u poraću koji su stradali na prostoru Kočevlja nije utvrđen, iako svjedoci poput Sime Dubajića navode desetke tisuća likvidiranih. Do sada je ekshumirano 280 posmrtnih ostataka hrvatskih vojnika, iako je broj pogubljenih nesumnjivo puno veći.⁴⁰⁸

Zbog nedostatka dokumenata Baćina uloga u ovom masovnom zločinu nije do kraja jasna, ali je svjedočanstvom Sime Dubajića naveden kao jedan od nalogodavaca. Pored činjenice da je Baće osobno poznao Simu Dubajića, možemo pretpostaviti kako je poznao i pripadnike, ili barem rukovodeći kadar, XI. dalmatinske brigade koji su zločin neposredno izvršili. Maks Baće je od siječnja do ožujka 1944. godine vršio dužnost zapovjednika XXVI. divizije, a u štabu divizije se nalazio nekoliko puta prije toga, kao npr. u studenom ili prosincu 1943. godine, kako smo to ranije opisali. Nepoznata je njegova uloga i u drugim masovnim zločinima nad zarobljenim civilima i vojnicima, a ovaj problem kao i njegova uloga u radu OZN-e, može se riješiti otvaranjem arhiva i sustavnim istraživanjem ove teme.

⁴⁰⁶ Dubajić 2006, 344.; TOOTH Željko „Potresna svjedočanstva iz razgovora sa Simom Dubajićem“, 14.

⁴⁰⁷ Vladimir ŠUMANOVIĆ, „Masovni zločini 11. dalmatinske brigade – Široki Brijeg i Kočevski rog“, *Komunistički zločini I*, Zagreb 2023, 78.

⁴⁰⁸ Isto, 79.

6. Zaključak

Maks Baće je najviše doprinio razvoju partizanskog pokreta u Dalmaciji tijekom 1941. godine. Pod njegovim rukovodstvom razvijeni su prvi NOP odredi koji su se uspjeli održati. Krajem 1941. godine ulazi u štab Dinarsko – dalmatinskih NOP odreda, a kao jedini fizičko prisutni član štaba tog odreda neposredno rukovodi njegovim radom. Sudjelovao je i u organiziranju ostalih odreda, kao npr. Mosorskog NOP odreda prilikom čega je bio ranjen. Na prostoru Sjeverne Dalmacije djelovao je u sklopu Kombiniranog odreda u akcijama protiv četnika, formirao prve bataljune na ovom prostoru, a zatim i Sjevernodalmatinski NOP odred. Njegov rad na formiranju partizanskih postrojbi nastavljen je i u drugoj polovici 1942. godine, kada se njegovom zaslugom formiraju I. i II. dalmatinski bataljun. Svoj doprinos dao je i pri formiranju prvih dalmatinskih brigada, a sam je rukovodio formiranjem II. i V. dalmatinske brigade te izvršio reorganizaciju III. dalmatinske brigade. Ove poslove obavljao je s dužnosti operativnog časnika IV. operativne zone. Vidljiv je utjecaj crnogorskih partizana na njegovo djelovanje, poglavito Arse Jovanovića i Velimira Terzića. Iako je IV. operativna zona bila sastavni dio Glavnog štaba Hrvatske, rukovodstvo nad njime preuzeo je Vrhovni štab, a unutar njega Jovanović i Terzić. Osim što je pratio naredbe Vrhovnog štaba, Baće se nalazio odvojen od štaba IV. operativne zone i boravio u sastavima proleterskih brigada, a kasnije i u sastavu II. proleterske divizije. Iako iz dostupnih dokumenata nije jasno koja je bila njegova uloga u tim postrojbama, možemo reći kako je Baće provodio zapovjedi Jovanovića i Terzića, a poglavito po pitanju postavljanja crnogorskih kadrova u štabove brigada, kao i u popunjavanju proleterskih brigada nenaoružanim dalmatinskim partizanima.

Tijekom tzv. Četvrte i Pete neprijateljske ofenzive, od ožujka do kolovoza 1943. godine, djelovao je kao zapovjednik štaba Grupe NOP odreda Dalmacije te je tom prilikom postao glavni vojni zapovjednik na prostoru Dalmacije, a u svojim rukama držao je i obavještajnu službu. Nakon formiranja VIII. korpusa postao je njegovim načelnikom, a od siječnja 1944. godine obnašao je dužnost zapovjednika obrane otoka i zapovjednika XXVI. divizije. Njegov vojni put pokazuje koliki je utjecaj imao na situaciju na prostoru Dalmacije. Iako je bio više fokusiran na vojni i obavještajni rad, Baće se istaknuo i u političkom polju što nam pokazuju brojni primjeri, od kojih treba istaknuti slučaj pretvaranja četnika a Kosovskog polja u obavještajce i partizane.

Od početka svoga vojnog djelovanja Baće se bavio i obavještajnim poslovima. Tijekom 1941. i prve polovice 1942. godine izvještavao je PK KPH za Dalmaciju, a u njegovim rukama bila je sva obavještajna služba u Dalmaciji. U drugoj polovici 1942. godine surađuje s Vrhovnim štabom, koji zapravo u potpunosti upravlja radom dalmatinskih partizana. Važna je činjenica da se za Maksa Baću osobno zauzeo Aleksandar Ranković u veljači 1943. godine, a kasnije i Svetislav Stefanović Čeća. Ranković je osnivanjem OZN-e postao njen načelnik, a Stefanović njegov zamjenik. Kada je osnovana OZN-a 13. svibnja, Baće je postao načelnik I. odsjeka koji se bavio radom na „okupiranom“ području i inozemstvu. Ovaj odsjek je pravio popise narodnih neprijatelja na kojemu su se našli svi oni koji su mogli ugroziti komunističku vlast. Sukladno ovim popisima vršene su likvidacije prilikom zauzimanja „okupiranih“ područja.

Maks Baće odigrao je ulogu jednog od nalogodavaca likvidacije hrvatskih vojnika i civila na Kočevskom rogu. Osim toga, već tijekom rata odgovoran je za likvidacije zarobljenih vojnika, poput 52 talijanska vojnika likvidirana u svibnju 1942. godine. Njegovim naređenjima ubijani su navodni špijuni, navodni suradnici Talijana i ustaša te hrvatski seljaci koji su pružili oružani otpor prilikom pljački koji su vršili partizani.

Bibliografija

Objavljeni izvori

Narodnooslobodilačka borba u Dalmaciji 1941-1945. Zbornik dokumenata, knjiga 1, Institut za historiju radničkog pokreta Dalmacije, Split, 1981.

Narodnooslobodilačka borba u Dalmaciji 1941-1945. Zbornik dokumenata, knjiga 2, Institut za historiju radničkog pokreta Dalmacije, Split, 1982.

Narodnooslobodilačka borba u Dalmaciji 1941-1945. Zbornik dokumenata, knjiga 3, Institut za historiju radničkog pokreta Dalmacije, Split, 1982.

Narodnooslobodilačka borba u Dalmaciji 1941-1945. Zbornik dokumenata, knjiga 4, Institut za historiju radničkog pokreta Dalmacije, Split, 1983.

Narodnooslobodilačka borba u Dalmaciji 1941-1945. Zbornik dokumenata, knjiga 5, Institut za historiju radničkog pokreta Dalmacije, Split, 1983.

Narodnooslobodilačka borba u Dalmaciji 1941-1945. Zbornik dokumenata, knjiga 6, Institut za historiju radničkog pokreta Dalmacije, Split, 1984.

Narodnooslobodilačka borba u Dalmaciji 1941-1945. Zbornik dokumenata, knjiga 7, Institut za historiju radničkog pokreta Dalmacije, Split, 1984.

Narodnooslobodilačka borba u Dalmaciji 1941-1945. Zbornik dokumenata, knjiga 8, Institut za historiju radničkog pokreta Dalmacije, Split, 1985.

Narodnooslobodilačka borba u Dalmaciji 1941-1945. Zbornik dokumenata, knjiga 9, Institut za historiju radničkog pokreta Dalmacije, Split, 1985.

Narodnooslobodilačka borba u Dalmaciji 1941-1945. Zbornik dokumenata, knjiga 10, Institut za historiju radničkog pokreta Dalmacije, Split, 1986.

Veze u NOB, Ratna sećanja 1941-1945, knjiga 5, Vojnoizdavački zavod, Beograd, 1981.

Zbornik dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom ratu jugoslovenskih naroda, V. svezak, knjiga 3, Vojnoistorijski institut Jugoslovenske narodne armije, Beograd, 1952.

Zbornik dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom ratu jugoslovenskih naroda, V. svezak, knjiga 4, Vojnoistorijski institut Jugoslovenske narodne armije, Beograd, 1954.

Zbornik dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom ratu jugoslovenskih naroda, V. svezak, knjiga 5, Vojnoistorijski institut Jugoslovenske narodne armije, Beograd, 1954.

Zbornik dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom ratu jugoslovenskih naroda, V. svezak, knjiga 6, Vojnoistorijski institut Jugoslovenske narodne armije, Beograd, 1954.

Zbornik dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom ratu jugoslovenskih naroda, V. svezak, knjiga 7, Vojnoistorijski institut Jugoslovenske narodne armije, Beograd, 1954.

Zbornik dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom ratu jugoslovenskih naroda, V. svezak, knjiga 8, Vojnoistorijski institut Jugoslovenske narodne armije, Beograd, 1955.

Zbornik dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom ratu jugoslovenskih naroda, V. svezak, knjiga 11, Vojnoistorijski institut Jugoslovenske narodne armije, Beograd, 1955.

Zbornik dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom ratu jugoslovenskih naroda, V. svezak, knjiga 14, Vojnoistorijski institut Jugoslovenske narodne armije, Beograd, 1956.

Zbornik dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom ratu jugoslovenskih naroda, V. svezak, knjiga 22, Vojnoistorijski institut Jugoslovenske narodne armije, Beograd, 1958.

Zbornik dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom ratu jugoslovenskih naroda, V. svezak, knjiga 24, Vojnoistorijski institut Jugoslovenske narodne armije, Beograd, 1960.

Zbornik dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom ratu jugoslovenskih naroda, V. svezak, knjiga 30, Vojnoistorijski institut Jugoslovenske narodne armije, Beograd, 1963.

Zbornik dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom ratu jugoslovenskih naroda, XII. svezak, knjiga 1, Vojnoistorijski institut Jugoslovenske narodne armije, Beograd, 1949.

Zbornik dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom ratu jugoslovenskih naroda, XII. svezak, knjiga 2, Vojnoistorijski institut Jugoslovenske narodne armije, Beograd, 1954.

Zbornik dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom ratu jugoslovenskih naroda, XII. svezak, knjiga 6, Vojnoistorijski institut Jugoslovenske narodne armije, Beograd, 1957.

Zbornik dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom ratu jugoslovenskih naroda, XII. svezak, knjiga 7, Vojnoistorijski institut Jugoslovenske narodne armije, Beograd, 1959.

Zbornik dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom ratu jugoslovenskih naroda, XII. svezak, knjiga 10, Vojnoistorijski institut Jugoslovenske narodne armije, Beograd, 1962.

Literatura

Akrap, Gordan „Mač i štit u rukama partije – represivni sustav u funkciji oblikovanja korpusa javnog znanja.“ *National security and the future*, vol. 11, broj 4, 2010.

Angelis, Aris (2011.), *Ljudi XX. stoljeća*. Zagreb.

Anić, Nikola (2004.), *Povijest Osmog dalmatinskog korpusa Narodnooslobodilačke vojske Hrvatske 1943.-1945*. Split.

Cenčić, Vjenceslav (2001.), *Obdukcija jedne izdaje*. Beograd.

Dubajić, Simo (2006). *Život, greh i kajanje, Od Kistanja do Kočevskog roga*. Beograd.

Dželebdžić, Milovan (1987.) *Obaveštajna služba u narodnooslobodilačkom ratu 1941 – 1945*. Beograd.

Dukić, Josip „Partizanske likvidacije u Cetinskom dekanatu za vrijeme Drugoga svjetskog rata i u poraću (1941.-1947.)“, *Crkva u svijetu*, vol. 51, br. 1, 2016.

Gizdić, Drago (1957.), *Dalmacija 1941*. Zagreb.

Gizdić, Drago (1959.), *Dalmacija 1942*. Zagreb.

Gizdić, Drago (1962.), *Dalmacija 1943*. Zagreb.

Gizdić, Drago (1964.), *Dalmacija 1944 – 1945*. Zagreb.

Grgurević, Dragutin (1971.), *U Zlopolju, Treća dalmatinska narodnooslobodilačka udarna brigada*. Beograd.

Komarica, Slavko, Odić, Slavko (1988.), *Partizanska obavještajna služba: 1941 – 1942., Šta se stvarno događalo*. Zagreb.

Kotar Korenica i kotar Udbina u narodnooslobodilačkom ratu i socijalističkoj izgradnji, Historijski arhiv u Karlovcu, Karlovac, 1979.

Kvesić, Sibe (1960.), *Dalmacija u narodnooslobodilačkoj borbi*. Zagreb.

Lukač, Dušan (1967.), *Ustanak u Bosanskoj krajini*. Beograd.

Novović, Mirko (1986.) *Prva dalmatinska proleterska brigada*. Beograd.

Petrić, Ante V., Velić, Miroslav, Vuletić, Mate (1985.), *Mosorski partizanski odred*. Split.

Radelić, Zdenko „Ozna/Udba: popisi neprijatelja i njihova kategorizacija (1940-ih i 1950-ih).“ *Časopis za suvremenu povijest*, vol 49, broj 1, 2017.

Šumanović, Vladimir „Masovni zločini 11. dalmatinske brigade – Široki Brijeg i Kočevski rog“, *Komunistički zločini I*, Zagreb, 2023.

Toth, Željko, „Potresna svjedočanstva iz razgovora sa Simom Dubajićem“, *Nova Hrvatska*, broj 13., 1. srpnja 1990.

Velebit, Vladimir (2016.), *Moj život*. Zagreb.

Vuksanović, Miloš (1981.) *Prva proleterska brigada*. Beograd.